

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

**Dva představitelé tradiční pravoslavné duchovnosti –
starci Paisios a Siluan**

**Two Representatives of Traditional Orthodox
Spirituality – Elders Paisios and Siluan**

Diplomová práce

Vedoucí práce:

Doc. ThDr. Gorazd Josef Vopatrný, Th.D.

Autor:

Bc. Martin Tupý

Praha 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci *Dva představitelé tradiční pravoslavné duchovnosti – starci Paisios a Siluan* vypracoval samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 6.5.2024

Bc. Martin Tupý

Anotace

Hlavním cílem předkládané práce je ukázat, jak tradiční hesychastická spiritualita i přes svou náročnost mohla být praktikována starci 20. století a jaké to neslo plody, až to nakonec vedlo ke svatosti obou dnes již kanonizovaných svatých Pravoslavné církve. Proto bude v rámci možností popsána metoda duchovního výstupu, skládající se z fáze aktivní a fáze vidění. Bude nastíněno rozdělení cesty duchovního výstupu na 1. stupeň – praxis a 2. stupeň - theória, a také to, jak tyto stupně pojmenovávají různí autoři. Ovšem s tím, že pod různými slovy myslí stejnou skutečnost. Pojednání o pravoslavné spiritualitě musí vycházet z popisu autentických prožitků svatých Otců, kteří dosáhli empirického poznání Boha v kontextu theose. A pojmy, které k popisu těchto skutečností ten, který svatý Otec používal, se nutně nemusí shodovat s pojmy jiného autora, ale co do obsahu se shodují. Není nakonec žádných stvořených pojmů, které by plně vystihly nestvořenou skutečnost. A o zkušenosti s nestvořeným tato práce také pojednává. Jde o působení nestvořené boží milosti, která nemá žádnou analogii ve světě stvořeném. Neexistuje žádná podobnost mezi stvořeným a nestvořeným, proto pojmy, které se užívají pro definování nestvořeného a zkušenosti s ním se mohou lišit. Cílem bude ukázat, že i přes svoji velkou náročnost byla také ve 20. století tradiční pravoslavná – hesychastická – spiritualita praktikována lidmi, kteří zachovávali tuto tradici. Působení milosti, které je mohlo již na začátku k této snaze povzbudit, se pak bude v jejich životech různě projevovat, od jejího vnímání přes slábnutí této schopnosti až k neschopnosti milost zakoušet. Tehdy se má možnost plně projevit lidská svoboda a ukázat opravdová láska k Bohu. Pravá křesťanská láska je ale až výsledkem projití cesty duchovního uzdravení, ke kterému má pravoslavná spiritualita vést. Cíl člověka se tedy od stvoření Bohem nezměnil, jen cesta byla pozměněna. Na příkladech svatých ale vidíme, že i touto cestou je možné dojít původně zamýšleného cíle, tedy sjednocení s Bohem a přebývání s ním v Božím Království.

Klíčová slova

Obraz boží, podoba boží, praxis, theória, hesychasmus, nús, theóse, starec Siluan, starec Paisos, nestvořené světlo.

Annotation

The main aim of this work is to show how Traditional Hesychastic spirituality, despite its difficulty, could be practiced by the elders of the 20th century and what fruits it bore, in the end leading to the sainthood of these two already canonized Saints of the Orthodox Church. Therefore, as far as possible, the method of the spiritual ascent will be described, consisting of an Active phase and a phase of Vision of the Uncreated Reality. The division of the path of spiritual ascent into stage 1 – Praxis and stage 2 – Theoria will be outlined, as well as how the stages are variously named by different authors. Of course, with the understanding that by different words they mean the same reality. A discussion of Orthodox spirituality must be based on the description of the authentic experiences of the Holy Fathers who achieved an empirical knowledge of God in the context of theosis. And the terms used by that Holy Father to describe these realities do not necessarily coincide with those of another author, but they do coincide in content. There are, after all, no created terms that fully capture uncreated reality. And the experience of the Uncreated is necessarily what this work is about. It is about the operation of uncreated Divine grace, which has no similarity in the created world. There is no similarity between the created and the uncreated, so the terms used to define the uncreated and the experience of it may differ. The aim is to show that, despite its great difficulty, traditional Orthodox-Hesychastic spirituality was still practiced in the 20th century by people who upheld this tradition. The action of Grace, which may have encouraged them in the beginning to this endeavour, will then be manifested in their lives in different ways, from the perception of it to the diminishing ability and inability to perceive it. It is then that human freedom has the opportunity to fully manifest itself and to show true love for God. True Christian love, however, is only the result of undergoing the path of spiritual healing to which Orthodox spirituality is meant to lead. Thus, man's goal has not changed since God's creation, only the path has been altered. However, we can see from the examples of the Saints that even by this path it is possible to reach the originally intended goal, that is, union with God and dwelling with Him in the Kingdom of God.

Keywords

Image of God, likeness of God, praxis, theoria, hesychasm, nús, theósis, Elder Siluan, Elder Paisios, Uncreated Light.

Obsah

1. Úvod.....	6
1.1 Obraz a podoba Boží v člověku.....	6
2. Hesychasmus.....	10
2.1 Stupně duchovního výstupu – praxis a theoria.....	12
2.1.1. Stupně.....	12
2.1.2. Srdce, mysl, rozum.....	14
3. Praxis a theoria.....	19
3.1 Očištění.....	22
3.2 Osvícení.....	24
3.3 Nejvyšší forma oslavení.....	27
4. Životopisy.....	29
4.1 Starec Siluan.....	29
4.2 Starec Paisios.....	32
5. Starci.....	38
5.1 Theóse.....	38
5.2 Starec Siluan.....	39
5.2.1 Očištění – modlitba srdce.....	41
5.2.2 Osvícení.....	44
5.2.3 Theóse.....	45
5.3 Starec Paisios.....	49
5.3.1 Očištění	49
5.3.2 Modlitba srdce – osvícení	50
5.3.3 Theóse.....	52
Závěr.....	56
Seznam použité literatury.....	58
Abstrakt.....	61

1. Úvod

1.1 Obraz a podoba Boží v člověku

Podle sv. Řehoře z Nyssy se lidská přirozenost nedá kontemplovat (nazírat): „Bůh je nepostižitelný, a tak – jinak tomu nemůže být – je i jeho obraz v člověku nepostižitelný.“¹ Nenalézáme tedy u Otců definitivní formulaci nebo jasnou definici Božího obrazu v člověku. U některých Církevních Otců nacházíme rozlišení mezi stvořením člověka podle obrazu Božího a podle podoby Boží. Např. u sv. Maxima Vyznavače (6.-7. století). Toto rozlišení nacházíme již v Bibli, v knize Genezis (1,26). Jindy Otcové rozlišují obraz Boží v člověku jakoby v zárodečné podobě a plně uskutečněný. Teprve plná realizace a dosažení podoby s Bohem se rovná dosažení cíle křesťanského života – plné theóse.² Sv. Irenej z Lyonu (2.století) jasně formuluje myšlenku, že první člověk, Adam, byl duchovně dítětem, a měl teprve dospět ke zralosti – dokonalosti.³

O. Romanides uvádí, že Adamův nús⁴ byl v Ráji ve stavu osvětlení. Jelikož naši prarodiče Adam a Eva si uvědomili po svém pádu, že jsou nazí, protože předtím byli oděni

¹SV. ŘEHOŘ Z NYSSY. Na stvoření člověka II. PG 44, 153 D–156 B, zvl. 156 AB. Cit. Podle: NELLAS. op. cit. s. 22. Cit. Podle: VOPATRNÝ, Gorazd. *Hesychasmus jako tradiční křesťanská spiritualita: pohled na člověka a duchovní život z pravoslavné perspektivy*. Brno: L. Marek, 2003. Edice Pontes Pragenses, sv. 33, s. 13. pozn. 24., 25. ISBN 80-86263-41-X.

²Srv. HIEROTHEOS, Metropolitan. *The Person in the Orthodox Tradition*. Levaida, Řecko. s. 79, 149. Op. cit. podle VOPATRNÝ, Gorazd Josef. s. 7.

³Proti herezím IV., 38, 1-3, PG7, 1105 A–1108 C. Citováno podle: NELLAS, Panayotis. *Deification in Christ*. Crestwood. New York 1987. s. 201, 202. op. cit. podle: VOPATRNÝ, Gorazd. s. 12. pozn. 16.

⁴Pojem nús může znamenat mysl, smysl, rozum, duch, rozvaha, bystrost, srdce, smýšlení, myšlenka, mínění, přání, záměr. PRACH, Václav. *Řecko – český slovník*. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 457. Cit. Podle VOPATRNÝ, Gorazd Josef. *Mnišství v orthodoxní křesťanské tradici – pokus o kritické zhodnocení fenoménu*. Parrésia XII, 2018. *Revue pro východní křesťanství*. Edice Pro Oriente: Dědictví křesťanského Východu, Pavel Mervart ve spolupráci s Ústavem východního křesťanství HTF UK v Praze a zapsaným spolkem AXIOS. s. 291-316. ISBN 978-80-7465-407-7.

Pojem nús se v kontextu pravoslavné teologie duchovního života převážně používá k označení orgánu určeného k vidění Boha a obecenství s ním, který není totožný s rozumem. VOPATRNÝ, Gorazd Josef. *Mnišství v orthodoxní křesťanské tradici – pokus o kritické zhodnocení fenoménu*. op. cit. s. 291.

Srov. nús narozdíl od rozumu: „Rozum (dianoia) je rozumová (diskursivní) pojmově chápající a logická schopnost v člověku, jejímž úkolem je dělat závěry nebo formulovat pojmy z poznání, kterého se nám

do nestvořené Boží slávy. A tuto slávu evidentně viděli, to znamená že museli být na určitém stupni theóse.⁵

Existuje určitá a významná dynamika mezi stvořením podle Božího obrazu a podle Boží podoby. Hospodin dává člověku prostor nutný k možnosti svobodného přijetí daru stvoření. To znamená jeho svobodné přijetí a projevení vděčnosti a lásky k Bohu svému Stvořiteli, což zahrnuje i snahu o dosažení duchovní dokonalosti.

Tedy před člověkem stále leží úkol *stát se Boží milostí bohem*, jak to vyjádřil již např. sv. Athanasios Alexandrijský nebo sv. Irenej z Lyonu. Jde tedy o výzvu ke svatosti pro člověka, kterou slyšíme již v prostředí starozákonní Církve Izraele. V prostředí novozákonní Církve již nacházíme toto povolání jasně vyjádřené a srozumitelné.⁶

Člověk byl stvořen s možností dosáhnout podoby s Bohem – dosažení plné theóse. A tato podoba s Bohem se podle Otců rovná jeho christifikaci, tedy sjednocení s Kristem – zbožštění. Podle učení apoštola Pavla, a Otců, pravým obrazem Boha je vtělený Logos, Ježíš Kristus. To je onen růst v muže dokonalého. Tedy člověk je obrazem Kristovým, a Kristus je obrazem Božím. To znamená, že člověk je vlastně obrazem Obrazu.⁷

Člověk měl růst směrem ke svému archetypu, k obrazu, podle něžž byl stvořen a k němuž tíhne a jenž je jeho ontologickým obsahem. Ontologicky je člověk theologická

dostává ze zjevení, duchovního poznání nebo smyslového pozorování. Rozumové poznání je tedy nižšího řádu než duchovní poznání a není spojeno ani s přímým poznáním vnitřních esencí nebo principů stvořených věcí ani samotné božské pravdy.“ The Philokalia, vol IV., London 1995, s. 434. Cit. podle: VOPATRNÝ op. cit. s. 40. pozn. 120.

A srov. Podle ABBA DOROTHEOS, Practical Teaching of the Christian Life. Translation, introduction and glossary by Constantine Scouteris. Athens 2000. s. 343. ISBN 960-91014-1-0. kde se říká, že nús – mysl je řídicí princip lidské osoby, „daný člověku Bohem jako schopnost rozlišování (dobra a zla) a poskytující božské poznání. V původním stavu byl nús čistý, osvícený božskou dobrotou a schopný vidět věci ne jak se zadají ale, tak jak opravdu jsou.“ Ale po pádu došlo k jeho zatemnění smyslovými vjemy a vášněmi. Po Vtělení Syna Božího se opět otevřela možnost „dosáhnout dobrý (čistý, osvícený) ...nús“

⁵ROMANIDES, John S. - Protopresbyter. Patristic Theology. The Dalles, Oregon: Uncut Mountain Press, 2008, s. 39, 40. Cit. podle: VOPATRNÝ, Gorazd Josef. Mnišství v orthodoxní křesťanské tradici – pokus o kritické zhodnocení fenoménu. op. cit. s. 291.

⁶VOPATRNÝ, Gorazd Josef. Mnišství v orthodoxní křesťanské tradici – pokus o kritické zhodnocení fenoménu. op. cit. s. 291.

⁷NELLAS op. cit. s. 23-24. Cit. podle: VOPATRNÝ op. cit. s. 13. pozn. 26.

bytost.⁸ Nový Adam je vzorem pro starého⁹, ne naopak. Archetypem člověka je Vtělený Logos, Kristus, prvorozený z celého stvoření (Ko 1,15-17).¹⁰

V čem je skutečná velikost člověka? Není v jeho bytí jako nejvyšší biologické existence, ani v tom, že je živočichem racionálním nebo politickým. Skutečná velikost člověka je podle Otců Církve jinde. A to, podle sv. Řehoře Naziánského, v tom, že člověk je zbožštěným živočichem.¹¹ Nebo jinak vyjádřeno, podle sv. Basila Velikého, v tom, že člověk je stvořenou existencí, která dostala příkaz stát se bohem.¹² Dále myšlenku rozvádí sv. Řehoř z Nyssy, když se ptá, v čem je tedy opravdu lidská velikost? A říká, že spočívá nikoli v jeho podobě se stvořeným světem, ale v jeho stvoření podle obrazu Stvořitele.¹³ Velikost člověka tedy Otcové nalézají v jeho cíl – v určení, které mu je dáno.¹⁴ A tímto cílem je stát se podobným Bohu. To se rovná sjednocení s Bohem – theósi.

Když mluvíme o sjednocení Boha a člověka, musíme si popsat možné způsoby sjednocení, které existují v Bohu a s Bohem. Podle sv. Nikodéma Svatohorce, jsou tyto způsoby (mody) tři. Existují sjednocení: podle podstaty, podle hypostaze a podle energie.¹⁵ Sjednocení podle podstaty existuje v Bohu pouze mezi třemi Osobami Nejsvětější Trojice. Ke sjednocení podle hypostaze došlo, když božský Logos přijal lidskou přirozenost. Třetí způsob jednoty je podle energie. Tento způsob jednoty byl dán, když byl člověk stvořen podle obrazu Božího. Tato jednota ale není úplná, protože neodstraňuje propast mezi božskou a lidskou přirozeností, ale jenom ji překlenuje. Význam této jednoty je v tom, že vede k hypostatické unii, která je již úplná a dokonalá. To je ta unie v Kristu, při níž jsou božská a lidská přirozenost sjednoceny v jedné Osobě. Bohu se zalíbilo překlenout nekonečnou propast svými nestvořenými energiemi. Úkolem jejich působení v člověku je

⁸NELLAS op. cit. s. 32-34. Cit. podle: VOPATRNÝ op. cit. s. 15. pozn. 38.

⁹SV. MIKULÁŠ KABASILA. Život v Kristu 6. PG 150, 680 A. Cit. podle: VOPATRNÝ op. cit. s. 15. pozn. 39.

¹⁰NELLAS op. cit. s. 35. Cit. podle: VOPATRNÝ op. cit. s. 15. pozn. 40.

¹¹NELLAS, op. cit. s. 29, 30. Sv. Řehoř Naziánský. Řeč 45, 7. PG 36, 632 AB. Cit. podle: VOPATRNÝ op. cit. s. 14. pozn. 29.

¹²Sv. Řehoř Naziánský. Pohřební řeč na Basila Velikého. PG 36, 560 A. Cit. podle: VOPATRNÝ op. cit. s. 14. pozn. 30.

¹³Sv. Řehoř z Nyssy. O stvoření člověka 16. PG 44, 180 A. Cit. podle: VOPATRNÝ op. cit. s. 14. pozn. 31.

¹⁴NELLAS, op. cit. s. 30. Cit. podle: VOPATRNÝ op. cit. s. 14. pozn. 32.

¹⁵Sv. Nikodém Svatohorec. Apologie. In Symvouleftikon encheiridion itoi peri phylakis ton pente aisthiseon. Ed Schoinas, S. N. Volos 1958. s. 207. Cit. podle: VOPATRNÝ op. cit. s. 14. pozn. 35.

přivést ho ke sjednocení s božským Logem.¹⁶ Tím se člověk stává opravdu bohem z milosti, dosahuje sjednocení s Bohem, je zbožštěn. K tomu může dojít, a dochází v případě svatých, právě díky nestvořeným božským energiím a Boží dobrotivosti.

¹⁶NELLAS, op. cit. s. 31, 32. Cit. podle: VOPATRNÝ, Op. cit. s. 14. pozn. 34, 36.

2. Hesychasmus

Hesychie znamená ticho, klid, mlčení, a její praktikování, společně s vědomím Boží přítomnosti, se nazývá hesychasmus.¹⁷ Správně pochopené ticho má vysoce pozitivní rozměr, kterým je pozornost, bdělost, ostražitost a jistá vnitřní dispozice k hesychii. Můžeme to nazvat i vnitřním klidem.¹⁸ Lampeho řecký patristický slovník uvádí tři základní významy pojmu hesychia: 1. mlčení Boha před zjevením jeho tajemství; 2. mlčení, klid, tichost, pokoj jako stav duše nutný pro theoria (kontemplaci); 3. mlčení, klid, tichost jako stav odloučení od světa.¹⁹ Označení hesychamus se v historickém kontextu používá obvykle pro směr východního pravoslavného mnišství, které kladlo hlavní důraz na čistou kontemplaci a modlitební jednotu s Bohem. Svého rozkvětu dosáhl ve 14. století ve svém centru, na Svaté hoře Athos. Ale bylo by chybné se domnívat, že hesychasmus byl v té době novým jevem. Naopak existoval po dobu celé církevní historie. Vedle koinobiálního mnišství (jehož ideály jsou vyjádřeny v regulích sv. Basila Velikého a sv. Theodora Studity) existoval vždycky a nikdy úplně nevymizel tento hesychastický směr. Máme o tom mnohá svědectví z historie, životy svatých i asketické spisy „hesychastického ducha“. Také např. od sv. Antonína Velikého a mnohých dalších, až tato tradice přechází k athoským mnichům 14. st., jako byli sv. Řehoř Sinajský a sv. Řehoř Palama.²⁰

Je to tedy nepřerušovaná tradice tradiční křesťanské spirituality. V některých dobách více rozvíjená a někdy více zapadlá nebo i potlačovaná. Tak např. v pozdější době rozšíření osvícenských idejí a v době, kdy můžeme mluvit o oslabení vlivu opravdové teologie, tedy takové teologie, která je inspirovaná přímou duchovní zkušeností a zakoušením nestvořené reality, která člověku poskytuje pravý smysl života a duchovně ho léčí. Tento odklon od opravdové teologie, coby důsledek osvícenských idejí, způsobil krizi v Církvi. Vznikla

¹⁷VLACHOS Hierotheos – Metropolitan of Nafpaktos. *Orthodox Psychotherapy, The science of the Fathers. Birth of Theotokos Monastery, Levadia 1994, reprinted 2020.* s. 11. ISBN 978-618-5269-03-6.

¹⁸WARE, Kallistos – biskup Dioklecie. *Síla Jména, Ježíšova modlitba v Pravoslavné Spiritualitě.* Karmelitánské nakladatelství. Kostelní Vydří 2014. s. 5. ISBN 978-80-7195-722-5.

¹⁹LAMPE, G. W. H. A. *Patristic Greek Lexikon – London 1991, s. 609.* Cit. podle: *Orthodox revue I. Praha 1997, s. 89, pozn. 1.* Cit. Podle: VOPATRNÝ Gorazd Josef. *Hesychasmus jako tradiční pravoslavná spiritualita.* In *Theologická revue 4, 2017. Univerzita Karlova, Husitská teologická fakulta.* s. 429. ISSN 1211-7617.

²⁰BASIL (Krivochéine) -Mnich. *Asketické a theologické učení sv. Řehoře Palamy.* Cit. podle: *Orthodox revue I. Praha 1997, s. 89, pozn. 1.*

ovšem potřeba najít východisko z této situace, a tím východiskem se ukázal být opětovný návrat a obrácení pozornosti k pozapomenuté tradici. V ní hledali inspiraci k duchovní obnově i v účastníci tzv. Filokalického hnutí v 18. století, které navazovalo na hesychastickou tradici 14. století. Tak se pozornost obrací opět na neustálou noetickou modlitbu (modlitba osvětleného nús), prostřednictvím které se člověk s pomocí Boží milosti může sjednotit s Bohem. I toto filokalické hnutí se stalo impulzem pro znovuobjevení hesychastické tradice. Tak této obnově vděčíme za vydání byzantských rukopisů niptických²¹ autorů o duchovním životě s názvem *Filokalia svatých niptických otců*. Vydání tohoto díla v nové době znamenalo zpřístupnění myšlení těchto niptických autorů. To se týká otázek uzdravování nús (noetické energie) člověka prostřednictvím třech stupňů duchovního života: očištění srdce, osvětlení nús a zbožštění – sjednocení s Bohem. Tyto spisy jsou obrovským zdrojem inspirace pro duchovní život a popisují metodu léčby duše. Jejich hlavní smysl je v tom, že pomáhají člověku dosáhnout čistoty srdce, ostražitost (nipsis) mysli, a získání milosti Boží Svatého Ducha, které vede ke zbožštění člověka.²²

Tato tradice a obrození její hesychastické spirituality kladla hlavní důraz na ideu duchovního výstupu jednotlivce a společenství. Oproti legalizujícímu chápání vykoupení kladla v otázce spásy a celého duchovního života velký důraz na spolupůsobení (synergii) mezi Boží milostí a lidskou svobodnou vůlí. „Filokalijní“ obrození se velkou měrou podílelo na moderním vývoji pravoslavné teologie. Samozřejmě s tím souvisí velký vliv na samotné pojetí křesťanského života a tedy Spásy. Spása má být chápána ve smyslu zbožštění, neboli theose, a je založena na synergii Boží milosti a lidské svobodné vůle.²³

Smyslem souboru textů o duchovním životě – Filokalie – a celé hesychastické duchovnosti, je předložení nauky, na jejímž základě člověk může dosáhnout duchovního uzdravení. Hlavním tématem spisů hesychasmu je nauka o duchovním uzdravení člověka,

²¹NIPSIS je v pravoslavné duchovnosti důležitý termín, který znamená doslova „duchovní střízlivost“. Podle editorů Filokalie znamená „postoj pozornosti, střežení srdce a nús...Pojem je úzce spojen s čistotou srdce a klidem (stillness)“ Cit. podle: *The Philokalia – volume three, translated from Greek and edited by G.E.H. Palmer, Philip Sherrard, Kallistos Ware. London 1984. s. 365. ISBN 13: 9780-571-17525-3.*

Srov. Podle ABBA DOROTHEOS, *Practical Teaching of the Christian Life. Athens, 2000, s. 349.* Zde se říká, že NIPSIS znamená bdělost a „termín se nachází často v pokynech Otců pouště... V Novém Zákoně se nachází v slovním spojení „Ty však buď ve všem střízlivý...“ (2 Tim 4,5). Bdělost nebo střízlivost jako cvičení mysli (nús), je charakteristické pro každého uvědomělého křesťana...“

²²ZOZUĽAK Ján. *Dotyk neba, Potulky po Atose. Bratislava 2020, s. 53-54. ISBN 978-80-971806-4-5.*

²³MEYENDORFF John. *Nový život v Kristu: Spása v pravoslavné teologii. Orthodox revue I. Praha 1997, s. 187-190.*

které se počíná osvětlením nús a je završeno v theósi. V samotné Filokalii se dočteme: „Filokalia svatých niptiků jsou sestavená svatými a bohonosnými Otcí našimi. Zde se nús prostřednictvím etické filosofie během praxis a theorie očisťuje, osvěcuje a dochází dokonalosti.“²⁴ Pravoslavné křesťanství není jedním z náboženství, ale je zjevenou vírou. A součástí života podle této zjevené víry je terapeutická metoda léčby, která léčí lidskou osobu. Tím, kdo léčí, je samozřejmě Bůh, Pán Ježíš Kristus a spolupracovat s Ním na léčení mohou i ti, kteří již sami dosáhli duchovního uzdravení. To znamená, že pomocí hesychastického života, tajin a askeze, dosáhli sjednocení s Bohem. Tato léčba se týká všech lidí, protože všichni jsou duchovně nemocní.²⁵

2.1 Stupně duchovního výstupu – praxis a theoria

2.1.1. Stupně

Tradiční pravoslavná spiritualita dělí duchovní výstup do tří základních stupňů. Dále můžeme duchovní život rozdělit do dvou fází – praxis a theoria.²⁶ Nicméně i toto podvojně rozdělení zahrnuje ona tři stádia duchovního života. Podle metropolity Hierothea jsou právě tato tři stadia duchovního života u svatých Otců nazývána „praxis“ a „duchovní nazírání“. Je důležité správné pochopení těchto pojmů původně z řeckého prostředí v prostředí západního myšlení a interpretace. Jsou to pojmy velmi časté u svatých Otců. Obzvláště důležité je správné pochopení a správná interpretace těchto původně řeckých pojmů v prostředí západního myšlení. Nikoliv jejich pozdější významy. Na Západě vlivem posunu ve spiritualitě dochází i k významovým posunům u jednotlivých termínů z duchovního

²⁴VLACHOS Hierotheos. Pravoslavná spiritualita (stručné uvedení). Prešov, 2006. Série: Patristická knižnice 9, s. 49-50. ISBN 80-8068-465-0.

²⁵ROMANIDES John S. - Protopresbyter. Patristic Theology. The Dalles, Oregon, Uncut Mountain Press, 2008. s. 31-32. ISBN 978-960-86778-8-3.

²⁶Podle překladatele Pravoslavné Spirituality od Metropolity Hierothea (Vlachose) termín „duchovní nazírání“ nebo „duchovní zření“ zavádí jako vhodný překlad původního řeckého termínu „teoria“, které jindy bývá překládáno jako kontemplace či rozjímání. Ale z důvodu odlišných konotací, které vyvolává v západním prostředí z důvodu odlišné spirituality překladatel zavádí termín „duchovní nazírání“ pro řecké TEORIA. Cit. podle VLACHOS Hierotheos. Pravoslavná spiritualita (stručné uvedení). Op.cit. s. 63.

života, včetně původního významu těchto zásadních pojmů. Duchovní nazírání je potom chápáno jako věc spekulace a teoretické výbavy, zatímco praxis je podle těchto názorů věcí aplikací těchto teorií a intelektuálních konceptů. Jindy je mylně chápáno duchovní nazírání jako přemýšlení o Božích věcech a praxis jako věc misie. V tradičním chápání jde o jiné chápání těchto tradičních pojmů praxis a theoria (duchovní nazírání).²⁷ Dvě fáze duchovního života jsou: praxis a theoria.

Je možné se v duchovní literatuře setkat i s různým dělením, ale v podstatě se duchovní autoři náležející k patristické tradici shodují. I když pojmy se mohou někdy různit, obsahem zkušenosti je ta samá skutečnost duchovního výstupu, tedy fáze očištění, osvětlení a theoria. Jiné členění může být rozdělení duchovní cesty opět do tří etap. Zde sledujeme terminologii i rozdělení sv. Dionysia Areopagity, který rozděluje duchovní výstup na „purifikaci“ neboli očistu, „iluminaci“ neboli osvětlení a „unifikaci“ neboli sjednocení.²⁸ Dále se můžeme setkat s modelem vytvořeným sv. Řehořem z Nyssy ve spise Život Mojžíšův, kde se mluví o „světle“, „oblaku“, a „temnotě“. Biskup Kallistos (Ware) takto shrnuje a uvádí, že on bude používat pozdější terminologii a rozvinutí trojstupňového výstupu, které pochází původně už od Origena, upřesnil ho Evagrius a plně rozvinul sv. Maxim Vyznavač.²⁹ Tak dostáváme rozdělení duchovního výstupu na 1.) „praktiki“ neboli cvičení se ve ctnosti, za 2.) „fysiki“ neboli kontempace přirozeností stvoření a za 3.) „theologia“ ve vlastním slova smyslu což se rovná nazírání Boha.³⁰ U sv. Symeona Nového Theologa se můžeme setkat s rozdělením (jeho díla) na praktické, gnostické a theologické kapitoly. Stejně tak sv. Řehoř Palama dělí své dílo podle „kapitol“ na etické, fyzické a theologické. Celá pravoslavná tradice se shodne na trojstupňovém výstupu k dokonalosti. To je jádrem pravoslavné a podstatou léčby člověka a Tradice Církve.³¹

Důležité je, jak pochopení správného významu těchto základních pojmů z tradiční spirituality, tak jejich zasazení do správného kontextu. Můžeme se setkat s rozlišením mezi praxis, vysvětlována jako aktivní fáze, a theoria, chápanou jako fáze vidění neboli

²⁷VLACHOS Hierotheos. Pravoslavná spiritualita (stručné uvedení). Op. cit. s. 63-64.

²⁸Stejně dělení sv. Dionýsia Areopagity o třech stupních, ale jinými pojmy je: očištění, osvětlení a završení.

VLACHOS Hierotheos. Pravoslavná spiritualita (stručné uvedení). Op. cit. s. 49.

²⁹Také u sv. Maxima Vyznavače můžeme uvést trochu jiné pojmosloví v jeho rozlišování mezi: praktickou filosofií (očištěním), přirozeným viděním (osvětlením) a mystickou theologií (zbožštěním). VLACHOS Hierotheos. Pravoslavná spiritualita (stručné uvedení). Op. cit. s. 49.

³⁰WARE Kallistos, biskup. Cestou Orthodoxy. Praha, 1996. Sít', spol. s.r.o., ekumenické nakladatelství, s.119-120. ISBN 80-901571-6-5.

³¹VLACHOS Hierotheos. Pravoslavná spiritualita (stručné uvedení). Op. cit. s. 49.

duchovního nazírání. Tyto pojmy obvykle pojednávají u patristických autorů o asketické praxi a vidění Boha, a to právě v tomto pořadí. Užívání termínu „kontemplace“ pro theoria se budeme vyhýbat.³² Praxis může být pojmenováno jako očištění srdce, a theoria můžeme rozdělit na dva stupně – prvním je osvícení nús a druhým je theóse. Theóse se rovná úplnému uzdravení.³³

Autor mnoha knih o duchovním životě, Metropolita Hierotheos, rozebírá podrobně tyto tři stupně duchovního výstupu v souvislosti se svatou tajinou křtu a s přijetím do Církve. Obrací se do minulosti, aby v praxi rané Církve našel jakýsi vzor nebo ideál, jak to tehdy bylo. A mluví o samotné přípravě na křest – tedy katechezi – a o její velké náročnosti. Podle něj byl – v rané Církvi – katechumenát cestou k očištění. A osoba, která dosáhla očištění, mohla být pokřtěna, potom myropomazána a stávala se chrámem Ducha Svatého. Od tohoto očištění srdce, jinými slovy, pokračoval člověk k osvícení a theósi.³⁴

2.1.2. Srdce, mysl, rozum

Shoda panuje v tom, co je jádrem pravoslavné tradice. Je jím léčba člověka, a ta pozůstává z duchovního výstupu, který se dělí do tří stupňů. Prvním stupněm je očištění srdce, druhým je osvícení nús, jež může Bůh darovat po dosažení čistoty srdce a třetím stupněm je oslavení – theóse.

Centrem pravoslavné duchovnosti je srdce a nús, a cílem léčby je uzdravení tohoto centra. Neboli uzdravení tohoto centra je podmínkou pro uzdravení celého člověka. Zde mluvíme o duchovním srdci jako centru duchovního života. Toto duchovní srdce má svoji podstatu a energii. O nús je možné uvažovat jako o energii duše. Při uzdravení noetické energie dochází k aktivaci nús. Tehdy je uzdraveno duchovní srdce.

Cílem léčby člověka je dosáhnout toho, aby se noetická energie navrátila do srdce, v němž je ukotvena. Když dojde ke sjednocení člověka v sobě samém, může dojít i ke sjednocení člověka s Bohem. Nejdříve je třeba dosáhnout jednoty duše, a až následně je

³²VLACHOS Hierotheos – Metropolitan of Nafpaktos. *Orthodox Psychotherapy*, op. cit. s. 11.

³³ROMANIDES John S. - Protopresbyter. *Patristic Theology*. Op. cit. s. 39-41. VOPATRNÝ Gorazd Josef. Hesychasmus jako tradiční pravoslavná spiritualita. In *Theologická revue* 4, 2017. Univerzita Karlova, Husitská teologická fakulta. s. 430. ISSN 1211-7617.

³⁴VLACHOS Hierotheos – Metropolitan of Nafpaktos. *Entering the Orthodox Church, The catechism and baptism of adults*. Birth of the Theotokos Monastery, Levaida 2004, reprinted 2015. s. 27-28. ISBN 960-315-089-4.

možné dosáhnout sjednocení s Bohem. Srdce jakožto centrum člověka se objevuje působením askeze a Boží milosti. Srdcem můžeme nazývat podstatu duše. Naopak nús (noetická energie) je energií duše. Otcové ji nazývají okem duše. Je to právě noetická energie, která by se měla nalézat – sjednocená se srdcem – v srdci a tam neustále pamatovat na Boha. Je třeba si uvědomit v tomto kontextu rozdíl mezi nús a rozumem (logos, dianoia). Zatímco noetická energie se nachází v srdci a neustále pamatuje na Boha – modlí se, tak rozum se zabývá okolním světem. V případě uzdravení, rozum se zaobírá pozemskými starostmi a noetická energie neustálou modlitbou v srdci. Z nauky Otců víme o noetické energii, že pokud je rozptýlená do vnějšího světa, je nemocná. Z rozptýlení se má navrátit do srdce, kde je ukotvená a tam působit. Tehdy může dojít k úplnému uzdravení, zbožštění. Jedná se o společenství nús se srdcem a následně společenství takto sjednocených duševních mohutností s Trojjediným Bohem.³⁵

Duše má tři síly, nebo energie, kterými jsou nús, rozum (logos, dianoia) a duch. Nús je oním okem duše a Otcové ho někdy nazývají srdce. Rozum je tou složkou, která vyjadřuje a formuluje zkušenosti života nús, a to se děje v duchu. Resp. rozum vyjadřuje život nús, pokud se člověk nachází ve správném stavu, tedy je-li duchovně uzdravený. Tzn. že pokud je nús ve vztahu s Bohem, pak rozum vyjadřuje zkušenost tohoto života s pomocí mysli. Ale v padlém stavu většinou nefunguje celý vnitřní svět člověka tak, jak by měl. Lidský nús byl zmaten, zaplněn vášněmi a myšlenkami a zatemněn. Rozum má správně, kromě řešení racionálních problémů, také formulovat a vyjadřovat zkušenosti nús, které přesahují hranice a poznávací schopnosti rozumu. Následkem pádu, kdy došlo k jakémusi zkratu noetické energie mezi rozumem a nús, došlo ke smíšení myšlenek rozumu s nús. Původně čistý nús viděl věci jasně, tak jak jsou, a rozum tuto zkušenost formuloval a zařazoval do kontextu celkového poznání. Po zkratu mezi nús a rozumem celý vnitřní člověk funguje nepřirozeně. To se nazývá nemocí rozumu a rozumové schopnosti. Racionální schopnost je přeceňována, je nadřazena nús a rozum je v jejím zajetí, místo aby sloužil a spolupracoval s nús. Narušené fungování racionální schopnosti člověka v padlém stavu je patrné i ve výsledcích práce rozumu v tomto stavu. Když je rozum dominující složkou v člověku, vede to mj. ke vzniku různých nesprávných učení – herezí. Dále špatně fungující rozumová složka znemožňuje pravé sebepoznání člověka. A nakonec to vede k poškození opravdových vztahů mezi

³⁵VLACHOS Hierotheos. Pravoslavná spiritualita (stručné uvedení). Op. cit. s. 31-39.

lidmi.³⁶ Proto je nutné uzdravení celého člověka, které také znamená správné fungování všech složek tak jak mají. Všechny mají tedy zastávat ty funkce, ke kterým byly původně určeny, tedy i rozum má pracovat tak a pouze tam kde je mu vymezeno.³⁷ Smíšení myšlenek rozumu s nús vede k zatemnění nús. Nús má být očištěn, potom osvícen. To je smyslem a cílem pravoslavné terapie. Konečným cílem je sjednocení člověka v sobě, a správné fungování, aby se mohl poté sjednotit Boží milostí s Bohem, být zbožštěn. Celá léčba člověka má probíhat podle určitých pravidel.

Tato terapeutická metoda léčby lidského nús a srdce, která pokračuje v pravoslaví dodnes, byla předávána z generace na generaci lidmi, kteří dosáhli uzdravení a stali se tak terapeuty pro ostatní lidi. Mluvíme zde o zkušenosti osvícení a theóse, která byla předávána. Ve Starém Zákoně obdrželi stav osvícení nebo theóse patriarchové a proroci. To je historická skutečnost. Je snazší tyto věci vidět v Novém Zákoně, ale existuje centrální a jednotící tradice celého biblického období.³⁸

Právě onen počátek celého díla duchovního uzdravení z místa srdce, stejně jako celá metoda léčby, je tedy opravdu biblická. V Písmu čteme slova samotného Pána Ježíše: „Neboť ze srdce vycházejí špatné myšlenky...“ (Mt 15,19). Dobré i špatné myšlenky vycházejí ze srdce. Jde o to, na kterou stranu se duše přikloní. Ty špatné ale nepocházejí z jeho přirozenosti. Léčba znamená očistit s pomocí milosti Boží své srdce (nús), kdy Bůh může darovat osvícení, a theósi – tedy vidění Boha. To se rovná, v úzkém slova smyslu, spáse. V srdci se vede největší zápas.³⁹ Srdce hraje zcela zásadní roli, a původ všeho lidského myšlení i jednání leží v srdci. Tedy jeho očištění vede k uzdravení, osvícení nús. A právě téma znečištění srdce (nús) a jeho léčba je zpracováno již dávnými asketickými autory. Učení

³⁶VLACHOS Hierotheos – Metropolitan of Nafpaktos. *Orthodox Psychotherapy*, op. cit. s. 193-200.

³⁷Podle Otců modloslužba začíná tam, kde identifikujeme vyjádření nebo koncepty rozumu o Bohu s Bohem samotným. Je tomu tak proto, že Bůh nemůže být ztotožněn s žádným lidským konceptem. Nestvořenost Boha prostě nemůže být vyjádřena pomocí konceptů, které jsou nutně stvořené...Během theóse jsou koncepty o Bohu odloženy stranou. To jasně ukazuje, že neexistuje žádná podobnost mezi stvořeným a nestvořeným tedy Bohem. ROMANIDES John S. - Protopresbyter. *Patristic Theology*. The Dalles, Oregon, Uncut Mountain Press, 2008. s. 69. ISBN 978-960-86778-8-3.

³⁸ROMANIDES John S. - Protopresbyter. *Patristic Theology*. Op. cit. s. 41-43.

³⁹VLACHOS Hierotheos – Metropolitan of Nafpaktos. *Orthodox Psychotherapy, The science of the Fathers*. Birth of Theotokos Monastery, Levadia 1994, reprinted 2020. s. 165-167. Cit. podle: VOPATRŇY Gorazd Josef. *Hesychasmus*. Op. cit. s. 40.

nově aktualizuje a do naší doby zpracovává metropolita Hierotheos Vlachos. Ptá se: Co je srdce? A u autorů Písma i Otců nachází odpověď: srdce je označením jak pro duchovní srdce, tak i pro srdce tělesné. Je obojím – orgánem i středem našeho bytí, ve kterém můžeme z Boží milosti získávat společenství s Bohem a nakonec i dojít sjednocení s Bohem. I přes takto jasné označení příznává metr. Hierotheos obtížnost v přesném určení duchovního srdce, vycházející přitom z učení Filokalie. Konstatuje, že pro člověka, který nežije duchovním životem, je obtížné, ba přímo nemožné, rozpoznat své duchovní srdce. O srdci je tak možné mluvit pouze v opisech a obrazně. Ale člověk žijící modlitbou a duchovním životem objevuje, že srdce není jen fyzický orgán nýbrž slovy již kanonizovaného svatého starce 20. století, Siluana z Athosu, je srdce „něco nepopsatelného co je uzpůsobeno, aby bylo v kontaktu s Bohem, Zdrojem všeho bytí“.⁴⁰ Důležitost srdce tedy nemůže být pro opravdový duchovní život přeceněna. V místě srdce celý duchovní život člověka začíná, je tím místem, které může být oživované Božími nestvořenými energiemi. Ovšem mnoha lidem není skryt pouze význam srdce pro duchovní život, ale je jim skryto i jejich vlastní „hluboké srdce“.⁴¹

Srdce, ve své úplnosti, je tedy oblast i orgán, ve kterém se odehrává počátek i završení duchovního výstupu člověka. Ovšem je to proces dlouhý a náročný a tento život, i srdce samo, zůstává člověku nežijícímu duchovně skryté. Pro doplnění dodám pohled Richarda Čemuse z kapitoly *Našel jsem své srdce!*: „Srdce je tedy místo, kterým takřkajíc Boží život proniká do lidského, místo, kde osobní činnost se spojuje s milostí.“⁴²

Čistota srdce, ač základní požadavek na člověka, je obtížně dosažitelný stav srdce, a nikoliv stav reálně vždy u každého přítomný. Naopak po pádu došlo ke znečištění srdce. A ačkoliv je evidentní, že nemůžeme dát jasnou definici duchovního srdce, je možno říct, že srdce je místem, které může být teprve zjeveno skrze asketický život a milostí Boží. Sám Bůh se tedy může v něm zjevit a přebývat v něm. Toto místo duchovního srdce je tedy vnímatelné, zřejmé pro někoho, kdo zakusil tento stav.⁴³ K rozpoznání toho, že došlo ke znečištění srdce je tedy nutné nalezení místa srdce. Je to veliký Boží dar, když nalezneme své srdce. A znamená to, že postupujeme správným směrem na cestě ke Spáse. „Mít srdce“ znamená, že Bůh dal, aby člověk našel své srdce, a v něm může být spasen. Najít

⁴⁰VLACHOS Hierotheos – Metropolitan of Nafpaktos. *Orthodox Psychotherapy*, op. cit. s. 152., pozn. 203.

Archim. Sophrony, Saint Silouan. p. 233.

⁴¹VLACHOS Hierotheos – Metropolitan of Nafpaktos. *Orthodox Psychotherapy*, op. cit. s. 151-152.

⁴²ČEMUS Richard. „Našel jsem své srdce!“, in: *Tajemství srdce*. Edice Studie V. Refugium Velehrad Roma. 1999. s. 8. ISBN 80-86045-03-X.

⁴³VLACHOS Hierotheos – Metropolitan of Nafpaktos. *Orthodox Psychotherapy*, op. cit. s. 160.

místo srdce je tedy pro křesťana nesmírně důležité, protože v něm může být veden Bohem.⁴⁴ Srdce je totiž v takovém, ideálním případě oživováno nestvořenou Boží milostí.⁴⁵

Samotná tato fyziologie, kdy je srdce středem člověka, je ta samá, jakou nacházíme v Bibli. Srdce je vládnoucí a v jistém slova smyslu řídicí orgán a má dominovat nad tělem. Je důležité zdůraznit, že smyslem veškerých snah, bdění neboli pozornosti nad srdcem, a jeho očišťování není ono samotné cvičení, ale je to podmínka k dosažení pravé modlitby a společenství s Bohem. Tato činnost není však samotnou podstatou ani konečným cílem.⁴⁶ Nalezení místa srdce je Božím darem otevírajícím možnost postupu k osvícení nás a k zbožštění, tedy vidění nestvořené Boží slávy.

⁴⁴Srov. Žalm 82,3: „Mé srdce i mé tělo plesají vstříc živému Bohu!“; PSEUDO-MACARIUS: De oratione, 1, PG 34, 853. Cit. podle Srov. ČEMUS Richard. „Našel jsem své srdce!“, in: Tajemství srdce. Op. cit. s. 12. pozn. 22.

⁴⁵VLACHOS Hierotheos – Metropolitan of Nafpaktos. Orthodox Psychotherapy, The science of the Fathers. Birth of Theotokos Monastery, Levadia 1994, reprinted 2020. s. 156-157. Cit. podle: VOPATRNÝ Gorazd Josef. Hesychasmus. Op. cit. s. 38.

⁴⁶MEYENDORFF John. Svätý Gregor Palamas a pravoslavná mystika. Preklad: Tichon, biskup komárňanský pre Pravoslávnu bohosloveckú fakultu Prešovskej univerzity v Prešově. Trnava 2010. s. 28-29. ISBN 978-80-89392-35-3.

3. Praxis a theoria

Praxis je aktivním křesťanským životem, který zahrnuje modlitbu, půst, bdění a život podle Božích přikázání. Během něj je nutná synergie – spolupůsobení lidské svobodné vůle s Boží milostí. Po člověku se žádá, aby dokázal svoji touhu po duchovním uzdravení, po sjednocení s Bohem a aby tak projevil svou vděčnost a lásku k Bohu, svému Stvořiteli.⁴⁷

U svatých Otců jsou tři stadia duchovního života – očištění, osvětlení a zbožštění – označována pojmy praxis a duchovní nazírání. Z celé patristické tradice je zřejmé, že praxis je očištění srdce od působení vášní a duchovní nazírání je jednak osvětlení mysli a spolu s tím i zření nestvořené Boží slávy. Sv. Řehoř Naziánský (Theolog) k tomu říká, že potřebné je jak duchovní nazírání, tak i praxis. Tedy jinak řečeno, duchovní nazírání je zřením nestvořené Boží milosti, obnovou nás a jeho návratem k Bohu, zatímco praxis je vše, co k tomu vede. Praxis je prokazování lásky pomocí skutků Kristu, je to služba Kristu a přijímání Krista. Duchovní nazírání pak pozdvihuje nás od věcí pozemských a navrácí člověka do stavu jeho původní přirozenosti. Praxis a duchovní nazírání se vztahují k nás, jsou jeho pomocníky na cestě ke sjednocení s Bohem. Tato cesta je spojena s naším spoluukřížováním, spolupohřbením, spoluvzkříšením a spolunanebevzetím s Kristem. Sv. Řehoř Naziánský shrnuje potřebnost obou fází duchovního výstupu a říká: „Krátce řečeno, dobré je i duchovní nazírání (theoria) a dobrá je i praxis...Praxis pak přijímá Krista, slouží mu a svými skutky mu prokazuje lásku.“ Praxis je tedy původcem duchovního nazírání.⁴⁸ Podle Eliáše Presbytera praxis zahrnuje tělesný půst, bdění, zpěv žalmů, ústní modlitbu a mlčení, které je cennější než slova. Prostřednictvím praxis, skrze očištění, je člověk veden v duchovním výstupu ke zření Boha, a pokud ono ustává, opět začíná s praxis. Praxis je těsně propojena se svým cílem – tedy s duchovním nazíráním, a duchovní nazírání není možné dosáhnout bez praxis.⁴⁹ Sv. Maxim Vyznavač to říká následovně: „Neexistuje spolehlivá praxis bez

⁴⁷VOPATRNÝ Gorazd Josef. Hesychasmus jako tradiční pravoslavná spiritualita. Theologická revue 4/2017.

Univerzita Karlova – Husitská teologická fakulta. s. 430-431. ISSN 1211-7617.

⁴⁸Srov. „Praxis je branou ke kontemplaci“; „...ideálu kontempace, jen zdůrazňují, že jediná cesta k ní je autenticky morální život, zachovávání Božích přikázání, pěstování ctností, zejména lásky k Bohu a bližnímu. Formuluje se tak základní axiom křesťanské asketicko-mystické tradice: Praxis je branou ke kontemplaci.“ Srov. ORIGENES: in: Luc. Fragm. Bauer, s. 251; GREGORIUS NAZ.: Or., 20, 12, PG 35 sl. 1080.

Cit. podle: ČEMUS Richard. „Našel jsem své srdce!“, in: Tajemství srdce. Op. cit. s. 9-10. pozn. 8.

⁴⁹VLACHOS Hierotheos. Pravoslavná spiritualita (stručné uvedení). Op. cit. s. 63-65.

duchovního nazírání ani skutečné duchovní nazírání bez praxis. Je totiž třeba, aby praxis byla založena duchovně a duchovní nazírání bylo praktické.“⁵⁰

Celý program pravoslavného duchovního života je shrnut v blahoslavenství při kázání Pána na hoře. V Evangelii podle Matouše 5,8 čteme: „Blahoslavení čistého srdce, neboť oni Boha viděti budou.“ Z toho vyplývá, že hlavním smyslem křesťanského života je dosažení theóse, sjednocení s Bohem. K theósi dochází v kontextu druhého stupně theória – duchovního nazírání, který je spojen s viděním nestvořeného božského světla – nestvořené Boží milosti. V tomto blahoslavenství Kristus říká, že je možné vidět Boha a to těmi, kteří dosáhnou čistoty srdce. Zde je tedy shrnut celý program duchovního života, který sestává ze dvou částí – praxis a theória.⁵¹

Sv. Řehoř Palama shrnuje praxis a theórii tak, že duchovní nazírání je zřením Boha, a praxis je základem tohoto nazírání neboli zření Boha. Duchovní nazírání je samo zření Boha (theória), nikoliv přemýšlení o něm nebo o něčem řečeném. Praxis je očištění srdce, tedy opravdový hesychastický způsob života, cesta hesychie.⁵² V patristické tradici najdeme specifický význam pokání. Pokání má vést k *metanoia*, což lze doslova přeložit jako „změna nús“, ve významu očištění (a osvícení) nús.⁵³ Důležité je, že „pokání“ tak znamená praxis,

⁵⁰Cit. podle: VLACHOS Hierotheos. Pravoslavná spiritualita (stručné uvedení). Op. cit. s. 65.

⁵¹VLACHOS Hierotheos – Metropolitan of Napfaktos. Empirical Dogmatics of the Orthodox Catholic Church According to the Spoken Teaching of Father John Romanides, volume 1. Levia: Birth of Theotokos Monastery. 2012, s. 293. Cit. podle VOPATRNÝ Gorazd Josef, Empirická dogmatika pravoslavné církve. In: Theologická revue 2, 2018. Univerzita Karlova – Husitská teologická fakulta. s. 175. pozn. 4. ISSN 1211-7617.

⁵²VLACHOS Hierotheos. Pravoslavná spiritualita (stručné uvedení). Op. cit. s. 65.

⁵³ Srov. Podle ABBA DOROTHEOS, Practical Teaching of the Christian Life. s. 343. Kde se říká že Metanoia je základní postoj charakterizující celý život křesťana. Jedná se o neustálý způsob života, jehož výsledkem je, jedním slovem, spása. Ale, ačkoli je důležitá lidská snaha a zápas, tak výsledek nezáleží pouze na nich, i když směřování k dobru předpokládá snahu o změnu (osvícení) nús, tak je to „dar Svatého Ducha, kdo pozdvihuje lidské srdce z hříšného stavu k božské lásce a „v svobodu slávy synů Božích“ (Řím. 8,21) (Výsledkem metanoie má být osvícení nús. K pojmu „nús“ srov. pozn. 4.) Pojem Metanoia se jinde objasňuje tak, že pokání „v jeho původním řeckém výrazu – metanoia – doslova znamená proměnu ducha (nús), očištění oka duše...lidská snaha je počátek metanoie, ale dokončení leží v Božském konání...Slova v nás.“ Syn Boží dokončuje, co člověk začal v procesu metanoie, On obnovuje a očišťuje lidský nús. Apoštol Pavel to nazývá „být proměněni obnovením vaší mysli (nús)“ Kristus to nazývá „proměněni se obnovením vaší mysli“ nebo „znovuzrozením“ (Řím. 12:2; Jan 3:3) Cit. podle DAMASCENE – Hieromonk. Christ The Eternal Tao. Platina, California, Valaam Books St. Herman of Alaska Brotherhood. 1999. s. 286-287. ISBN: 1-887904-23-9.

tedy očištění srdce, celkovou proměnu a změnu smýšlení nebo směřování, a smysl pokání je tudíž veskrze pozitivní.⁵⁴ Theoria je osvícení nús a také vidění nestvořené Boží slávy, nestvořeného Světla v lidském oslavení (theósi). Fáze očištění neboli praxis se rovná fázi metanoia, a s osvícením začíná theória. Lze dokonce říct, že pravý účel teologie je uschopnit člověka, aby prošel skrze očištění a osvícení až k oslavení (theóse). Teologie má jediný smysl: očištění, osvícení, oslavení. Základ pravoslaví je v těchto třech stupních zdokonalování. Je to základ života v Církvi.⁵⁵

Někteří autoři, např. sv. Nikéta Stéthatos, mluví v této souvislosti o tomto tradičním způsobu terapie v Pravoslavné církvi. Pojednává o třech stupních, které odpovídají třem skupinám křesťanů – začátečníkům, pokročilým a dokonalým křesťanům. Také mluví o třech stupních filosofického⁵⁶ života, kdy člověk postupuje od méně dokonalého k dokonalejšímu. Postup vede od praktické askeze, přes přirozené duchovní nazírání stvořeného světa k mystické teologii příčin. Na této cestě je třeba neustále postupovat směrem k Bohu, tedy až k oné mystické teologii. Tento výstup sestává z očištění srdce a osvícení nús. Člověk musí být nejprve očištěn od myšlenek, aby mohl být osvícen – získal osvícené netělesné oči duše, a konečně dospěl k mystické (skryté, vnitřní) moudrosti v Bohu. V zásadě je důležité že sv. Nikéta pojednává o třech skupinách lidí usilujících o spásu. Důležité je také, že podává popis celkové atmosféry jednotlivých stádií duchovního života: období očištění, období osvícení a stupně mystické dokonalosti.

Důležité je i zjištění, které předkládá o. Romanides, když říká, že jak člověk postupuje na cestě duchovního výstupu podle zmíněných fází, tak že na počátku, v první fázi očištění, člověk bojuje a utíká od hříchu. Když obdrží osvícení, tak během této druhé fáze sám hřích utíká od něj. A když obdrží oslavení, tedy v třetí fázi výstupu, tak není již nadále ovlivňován myšlenkami, ani jim nepodléhá, stejně tak jako vášním nebo svému okolí, ale

⁵⁴Podle o. J. Romanida je léčení těla i duše, tedy celého člověka hlavním smyslem a úkolem pravoslaví, Církve. Jedná se o léčebnou metodu pravoslavné terapeutické tradice, při které se uzdravuje noetická energie duše (nús), který byl zatemněn, tak aby se očistil a fungoval správně. Léčení je primární úkol pravoslaví. Tento léčebný přístup může mít velice pozitivní přínos pro člověka i pro celou společnost. Cit. podle: ROMANIDES John S. - Protopresbyter. *Patristic Theology*. s. 28-35.

⁵⁵VLACHOS Hierotheos – Metropolitan of Napfaktos. *Empirical Dogmatics of the Orthodox Catholic Church According to the Spoken Teaching of Father John Romanides*, volume 2. Levia: Birth of Theotokos Monastery. s. 279-280. ISBN: 978-960-7070-81-4.

⁵⁶U byzantských autorů pojem filosofie nabývá asketicko-morální význam. VLACHOS Hierotheos. *Pravoslavná spiritualita (stručné uvedení)*. Op. cit. s. 51. pozn. 26.

působí v něm už pouze Bůh svojí milostí. Tehdy se jeho nús stává místem kde přebývá Kristus, a skrze Krista, Svatá Trojice.⁵⁷

3.1 Očištění

Očištění je první fáze duchovního života. Důležitou roli v ní hraje milost očišťující, která je také působením milosti Ducha Svatého. Záleží, v jaké fázi duchovního života se člověk nachází. Podle toho a úměrně tomu působí také Boží milost. Když je člověk na stupni očišťování tak ho Boží milost očišťuje. Je to milost Ducha Svatého, která působí v tomto případě jako očišťující. Dále na stupni osvětlení člověka osvěcuje, a nakonec završuje duchovní výstup člověka v theósi. Je to sám Bůh, kdo takto činí, tedy i očišťuje. Rozlišení tří stadií duchovního života zahrnuje různá působení Boží milosti, jako energie theóse, osvětlení, a očištění. Člověk může z milosti Boží v různých stadiích duchovního života participovat na těchto energiích. Ohledně těchto energií můžeme mluvit o jedné jednoduché Boží energii.⁵⁸

Očištění nelze chápat v morálním slova smyslu. Očištění je v podstatě asketická metoda, která začíná díky morálnímu uvědomění nebo orientaci, ale takto pouze začíná.⁵⁹ Období očištění spočívá v přeměnu těla skrze asketický život, půst, bdění a modlitbu, a hlavně v očištění nús od každé poskvrny skrze obrácení (metanoia) k Bohu a působení samotné Boží milosti v nús. V tomto počátečním období duchovního života se člověk pokouší rozdmýchat sílu ohně, který v něm byl zapálen a stává se silnějším v Bohu a díky Bohu. Jde o celkovou změnu smýšlení a konání. Cílem není samotné očišťování – to je pouze prostředkem na cestě k získání a účasti na očišťující, osvěčující a posvěčující, tedy zbožšťující Boží energii. Probíhá nutně v bázni Boží a je nutné očištění nús (srdce). Očištění nús je prvním stupněm, jímž musíme projít na cestě ke spáse. Co tedy svatí Otcové myslí

⁵⁷VLACHOS Hierotheos – Metropolitan of Napfaktos. *Empirical Dogmatics of the Orthodox Catholic Church According to the Spoken Teaching of Father John Romanides*, volume 2. Levia: Birth of Theotokos Monastery. s. 270. ISBN: 978-960-7070-81-4.

⁵⁸ROMANIDES John S. - Protopresbyter. *Patristic Theology*. Op. cit. s. 172-175.

⁵⁹Srov. „Poznání Krista nemá zapotřebí dialektickou duši, ale duši vidoucí; dialektice se mohou naučit i lidé neočištění, zatímco kontemplace je vyhrazena čistým.“ EVAGRIUS: *Centuriae*, 4, 90; FRANKENBERG, s. 317. Cit. op. podle: *Tajemství srdce*. Richard Čemus – Našel jsem své srdce! s.10. pozn. 13. A srov. „Proto opravdové poznání Boha nemůže být dosaženo ani cestou zkoumání viditelného stvořeného světa, ani prostřednictvím lidského intelektu.“ Cit. op. podle: BASIL (Krivochéine) - Mnich. *Asketické a theologické učení sv. Řehoře Palamy*. Op. cit. s. 91.

pod očistěním nús? Jsou to tři věci; 1) léčba duševních mohutností, aby konali podle přirozenosti⁶⁰ 2) osvobození člověka od nadvlády smyslových pocitů⁶¹ 3) očistěním nús od myšlenek.⁶²

Očistěním nús neznamená pouze vyvarování se hříchu, ale jedná se především o očistěním nús od myšlenek. Otcové Círky definují očistěním jako střežení nús od nadvlády myšlenek a vášní. Tedy očistěním je v Pravoslavné tradici chápáno jako osvobození noetické energie (nús) z pod nadvlády myšlenek, špatných i dobrých. Znamená to, že všechny myšlenky, špatné i dobré, opustí nús a jen jedna zůstává – neustálá vzpomínka na Boha. Myšlenky mají opustit nús a navrátit se tam kam patří, do rozumu. Aby nús (srdce) bylo čisté k modlitbě.

Po dosažení čistoty nús může Bůh darovat osvícení nús – což je prvním stupněm theória. V padlém stavu je nús naplněn myšlenkami. Je nefunkční a potřebuje být aktivován, aby fungoval tak jak má. K tomu slouží očistěním. Je třeba očistit nús ode všech myšlenek a konceptů, aby v něm mohla být jen jedna myšlenka neboli modlitba. To je léčba nús a znovuzískání správné paměti. Tak nús obdrží správnou paměť, neustálé pamatování na Boha, které pádem ztratil. Tomu se říká očistěním nús (srdce). Během očistěním nús má dojít k tomu, že všechny myšlenky opustí nús a navrátí se tam kam patří – do racionální oblasti v mozku. Pak je nús oproštěn myšlenek a může začít modlitba, nazývaná modlitba osvíceného nús nebo také „single-thought prayer“, tedy neustálá noetická modlitba. Toto se nazývá očistěním nús podle Otců. Myšlenky, které mají být v mozku, se musí opět z nús vrátit kam patří.⁶³ Jinými slovy, stav po pádu se vyznačuje tím, že nús je zatemněný (myšlenkami) a noetická energie v lidském srdci nepůsobí a ani nemůže působit tak, jak by měla. Proto je nutný stupeň očistěním a dosažení osvícení nús. V padlém stavu myšlenky našeho rozumu sestupují do nús (srdce) a stávají se myšlenkami nús. Nús se musí úplně vyprázdnit od

⁶⁰Duše je jedna a má tři hlavní mohutnosti. Ty jsou – racionální, žádostivá a vznětlivá. Rozum má být obrácen k Bohu, žádostivá složka má toužit po Bohu, a vznětlivá část duše se má snažit dosáhnout jednoty s Bohem. Očistěním zde znamená obrácení těchto duševních mohutností k Bohu. VLACHOS Hierotheos. Pravoslavná spiritualita (stručné uvedení). Op. cit. s. 67.

⁶¹Lze říci, že se jedná o osvobození člověka od tyranie, kterou na něm vykonávají rozkoš a bolest a od jejich nadvlády, a cílem je, aby člověk již nebyl jimi zarmucován, i když přicházejí. VLACHOS Hierotheos. Pravoslavná spiritualita (stručné uvedení). Op. cit. s. 67.

⁶²VLACHOS Hierotheos. Pravoslavná spiritualita (stručné uvedení). Op. cit. s. 52-67.

⁶³VLACHOS Hierotheos – Metropolitan of Napfaktos. Empirical Dogmatics of the Orthodox Catholic Church. Op. cit. s. 282-284.

myšlenek, aby milost Ducha Svatého mohla přijít a přebývat v něm.⁶⁴ To se rovná dosažení druhé fáze duchovního výstupu – osvícení nús. Podle učení Otců jsou všichni lidé, kteří ještě nemají osvícený nús, duchovně nemocní. Protože jejich nús neboli noetická energie nefunguje tak jak má.⁶⁵

Člověk potřebuje být vyléčen, tedy projít očištěním, a následně dosáhnout osvícení nús. Nakonec může dosáhnout zbožštění. Léčba člověka je cesta vedoucí k dokonalosti, což se rovná zbožštění. Léčením duše se řeší i ostatní složité problémy. Jednotlivé etapy duchovního výstupu nejsou uzavřené. Naopak člověk, který dosáhl třetího stupně, se nutně po nějaké době vrací na druhý stupeň. A stejně tak se člověk může z druhého stupně vrátit opět na první stupeň očišťování. Ovšem je třeba stále postupovat od méně dokonalého k dokonalejšímu na cestě směrem k Bohu.⁶⁶

3.2 Osvícení

Stav, v němž duše a tělo byly očištěny od vášní a nús byl osvícen milostí Ducha Svatého se nazývá osvícení. Je to stav, kdy je člověk osvěcován milostí Boží. Osvícení znamená navštívení člověka milostí Svatého Ducha. Milost nebo božská energie působící osvícení nús je božská osvěcující energie. V tomto stadiu může být osvěcující energie spojena s neustálou noetickou modlitbou. I když v jejím raném stadiu nazývaném „nově osvěcující“, většinou ještě není tato energie doprovázena tímto stavem neustálé noetické modlitby.⁶⁷ S třemi stadii duchovního života je v podstatě spojena účast na očišťující, osvěcující a zbožšťující Boží energii, jinak řečeno je oněch stadií dosahováno skrze Boží milost.⁶⁸

⁶⁴ROMANIDES, John S. - Protopresbyter. *Patristic Theology*. Op. cit. s. 39-41. Cit. Podle: VOPATRNÝ Gorazd Josef. *Hesychasmus jako tradiční pravoslavná spiritualita*. s. 431.

⁶⁵Ve správném stavu, kdy funguje nús správně, se noetická energie nachází a modlí v srdci. V nemocném stavu je tomu jinak. Tehdy noetická energie, ukotvená v srdci, pokračuje dál do mozku, a z mozku zpět do srdce. A touto cestou se do srdce dostávají myšlenky (špatné i dobré) a znečišťují ho...a nemůže se čistě modlit. Tzn. že člověk ještě nedosáhl stavu osvícení milostí Ducha Svatého, tedy že je duchovně nemocný. ROMANIDES John S. - Protopresbyter. *Patristic Theology*. Op. cit. s. 23-24.

⁶⁶VLACHOS Hierotheos. *Pravoslavná spiritualita (stručné uvedení)*. Op. cit. s. 40-51.

⁶⁷ROMANIDES John S. - Protopresbyter. *Patristic Theology*. Op. cit. s. 169.

⁶⁸VLACHOS Hierotheos. *Pravoslavná spiritualita (stručné uvedení)*. Op. cit. s. 107.

Toto období osvícení je také spojeno se stavem „bezvášnosti“, kdy dochází k uzdravení a správnému nasměrování duševních sil – vášní, které jsou nyní nasměrovány k Bohu. To je možné díky působení milosti Ducha Svatého. S fází osvícení souvisí jednak očištění nús působením Boží milosti, samotné odhalení duchovního zraku srdce – nús, a také vnitřní poznání nús – duchovní nazírání. Člověk v tomto stadiu, na jeho vrcholu, může dospět k neustálé noetické modlitbě a zároveň poznávat Boha empiricky. Poznává a zakouší tajemství nestvořeného království (kralování, vládnutí) Božího.⁶⁹

Osvícení znamená tedy osvícení nús, a to bývá někdy označováno jako první stupeň theória. Když člověk dosáhne čistoty srdce může mu Bůh darovat osvícení nús⁷⁰, které se někdy pojí s darem neustálé noetické modlitby. Tato modlitba je neklamným dokladem toho, že nús – jako orgán, jenž byl zatemněn pádem našich prarodičů a u většiny lidí nefunguje správně nebo vůbec – je milostí Boží uzdraven, aktivován. Tato neustálá noetická modlitba se v srdci děje, ať už člověk bdí, pracuje nebo spí.⁷¹ Osvícenému nús může Bůh darovat druhý stupeň theória – vidění Boha. Tehdy dochází k přerušení neustálé noetické modlitby, protože je zaměněna viděním Boží slávy v Kristu.⁷² Důležité je pochopení, že noetická modlitba není přes jakékoliv úsilí nijak nárokovatelná, a je vždy Božím darem.

V době raného křesťanství následovalo pro nově pokřtěné na Velkou sobotu myropomazání, které značilo, že je člověk osvěcován Boží milostí. Dále tito nově pokřtění a myropomazání postupovali na duchovní cestě ideálně k následnému završení osvícení. To následovalo na svátek Letnic. Osvícení ve svém plném významu znamená, že je člověk navštíven Duchem Svatým, který vstoupí do lidského nús neboli srdce člověka. Vzorem pro tuto událost a jejím ustavením je událost sestoupení Ducha Svatého na apoštoly na Letnice (Padesátnici). Úkolem Církve bylo a má být, aby se to samé opakovalo v duchovním výstupu každého člověka, člena Církve. Tedy aby každý její člen úspěšně prošel fází očištění, osvícení a pokud možno i třetím stupněm, který je plným osvícením neboli zbožštěním. Tak se v rané Církvi duchovní výstup započatý očištěním, završoval navštívením Ducha Svatého, který se v nich nepřetržitě modlil. V případě apoštolů došlo v den Letnic nejen k plnému

⁶⁹VLACHOS Hierotheos. Pravoslavná spiritualita (stručné uvedení). Op. cit. s. 53. Srov. Pozn. 55.

⁷⁰Zatemněný nús potřebuje uzdravení, které má dvě fáze: osvícení a theósi. Theóse je úplné uzdravení.

ROMANIDES John S. - Protopresbyter. Patristic Theology. s. 39-41. Cit. podle VOPATRŇY Gorazd Josef. Hesychasmus jako tradiční pravoslavná spiritualita. s. 430.

⁷¹ROMANIDES John S. - Protopresbyter. Patristic Theology. s. 51-57. op. cit. podle: VOPATRŇY Gorazd Josef. Hesychasmus jako tradiční pravoslavná spiritualita. s. 431-432.

⁷²VOPATRŇY Gorazd Josef. Hesychasmus jako tradiční pravoslavná spiritualita. op. cit. s. 431.

osvícení, ale zároveň dosáhli theóse. Proto Letnice jsou modelem lidského duchovního zdokonalování pro každého křesťana. Dokonalost, cíl každého opravdového křesťana znamená plné osvícení a dosažení theose neboli vidění nestvořené milosti Boží.⁷³ Tak dochází člověk cíle a naplnění hlavního smyslu křesťanského života, kterým je theose – sjednocení s Bohem. Právě theose je spásou v pravém slova smyslu. „K theósi dochází v kontextu druhého stupně theória“, (který je spojen s viděním nestvořeného božského světla.)⁷⁴ Tento stupeň mystické dokonalosti se vyznačuje tím, že lidé, kteří ho dosáhli se stali skutečnými theology. Člověk je totiž na tomto stupni zbožštěn, dochází tedy spočinutí, blaženému stavu spočinutí „dokonalého v dokonalém Bohu“. Podíváme-li se na Kristovu nauku o poznání Božího království, najdeme zde učení o výstupu člověka k Bohu. Z Kristových slov při vysvětlování podobenství o rozséváči je zřejmé následující rozdělení na tři stupně duchovního výstupu. Někteří slyší slovo Boží skrze podobenství, to jsou ti, kteří dosáhli očištění. Další byli učiněni hodnými přijmout tajemství království nebeského, tedy osvícení. Třetí skupina jsou ti, kteří vystoupili na horu Tábor a spatřili království Boží⁷⁵, tzn. že dosáhli druhého stupně osvícení neboli theósis. Dále nám duchovní cestu člověka ke zbožštění ukazují zejména Blahoslavenství. Ukazují podstatu duchovního života a způsob léčby člověka. Také v podobenství o marnotratném synu nacházíme tři skupiny těch, kteří pracují na své spáse. Jsou to otroci, námezdní dělníci a synové, otcovy děti. Tak lze všechny spasené rozdělit do těchto tří kategorií, které odpovídají třem stadiím duchovního života:

⁷³ROMANIDES John S. - Protopresbyter. *Patristic Theology*. Op. cit. s. 36-37.

⁷⁴VLACHOS Hierotheos – Metropolitan of Napfaktos. *Empirical Dogmatics of the Orthodox Catholic Church According to the Spoken Teaching of Father John Romanides*, volume 1. Levadia: Birth of Theotokos Monastery. 2012, s. 293. Cit. podle: VOPATRNÝ Gorazd, *Empirická dogmatika pravoslavné církve*. Op. cit. s. 180.

⁷⁵Otec J. S. Romanides vysvětluje, že v původním řeckém textu Nového zákona se ani jednou nevyskytuje termín Boží království. Řecký text nehovoří o basileion tu Theu, ale o basileia tu Theu. Řecký termín basileia tu Theu označuje nestvořenou vládu Boží, a ne stvořené království (basileion), kterému vládne Bůh. ROMANIDES, J. S. – Protopresbyter. *Patristic Theology*. s. 124, pozn. 94. Srovnej také: ROMANIDES, J. S. *The Cure of the Neurobiological Sickness of Religion*. www.romanity.org. Cit. podle: VOPATRNÝ Gorazd Josef. *Pravoslavná církev ve 20. století*. Parrésia IX-X, 2015-2016. *Revue pro východní křesťanství*. Edice Pro Oriente: Dědictví křesťanského Východu, Pavel Mervart ve spolupráci s Ústavem východního křesťanství HTF UK v Praze a zapsaným spolkem AXIOS. s. 449.

očištění, osvětlení⁷⁶ a zbožštění. Stejně tak nacházíme trojstupňový duchovní výstup ve slovech apoštolů. I ti se zmiňují o očištění, modlitbě srdce i zbožštění.⁷⁷

3.3 Nejvyšší forma oslavení

Během události Letnic se s apoštoly udála nejvyšší možná forma oslavení – theóse, která je dosažitelná v tomto životě. Naplnila se slova Pána Ježíše Krista o příchodu Parakléta, kterého on pošle od Otce, Ducha Pravdy, jenž od Otce vychází (J 15,26). Utěšitel apoštoly uvádí do *veškeré pravdy* (J 16,13). Apoštolové a učedníci Kristovy, kteří se aktivně účastnili události Letnic, dosáhli nejvyšší možné míry oslavení – theóse dostupné v tomto životě. A byli uvedeni do veškeré pravdy o Bohu. Každá „úplná“ theóse v dějinách je opakováním události Letnic. Je to empirické poznání Boha.⁷⁸ Během nejvyšší míry oslavení – theóse dochází k úplnému uzdravení, a to přivádí k duchovní svobodě a duchovní neegoistické lásce.⁷⁹ Toto se děje všem svatým v Církvi. Proto jsou Letnice modelem pro duchovní zdokonalování člověka a dosažení dokonalosti. Což se rovná dosažení theóse a je pravým cílem každého opravdového křesťana. Cílem je tedy vidění Boha, našeho Stvořitele, Krista ve slávě. To vidíme v životech svatých. Z toho důvodu je duchovní výstup vymezen očištěním, osvětlením a zbožštěním, a z tohoto důvodu postupujeme od svátku Letnic ke svátku Všech svatých. Tehdy slavíme vzpomínku všech oslavených v Církvi společně. Jako těch, které jsme povoláni následovat a napodobovat. To je klíč k církevní Tradici, k církevnímu podání víry. Je to stav smíření s Bohem, kdy Bůh dělá z lidí své opravdové

⁷⁶Někdo, kdo je ve stavu osvětlení, nemusí nikdy dosáhnout theóse. Jestliže Bůh někoho nevede k theósi, může to znamenat, že pro duši toho člověka bude lépe aby byla bez této zkušenosti, protože zkušenost theóse by mu mohla uškodit, např. vést ho k pýše. Jinými slovy, Bůh vede někoho k theósi, v případě že ta osoba nebude vystavena nějakému duchovnímu nebezpečí a v případě, kdy ta osoba onu zkušenost potřebuje, ať už jako podporu nebo posílení, nebo jako přípravu na nějaký úkol...někdo kdo je ve stavu osvětlení, nemusí od Boha obdržet theósi. ROMANIDES John S. - Protopresbyter. Patristic Theology. Op. cit. s. 50.

⁷⁷VLACHOS Hierotheos. Pravoslavná spiritualita (stručné uvedení). Op. cit. s. 54-60.

⁷⁸VLACHOS Hierotheos – Metropolitan of Napfaktos. Empirical Dogmatics of the Orthodox Catholic Church, volume 1. s. 273. VOPATRŇY Gorazd, Empirická dogmatika pravoslavné církve. Op. cit. s. 179.

⁷⁹VOPATRŇY Gorazd Josef, Empirická dogmatika pravoslavné církve. op. cit. s. 179.

přátele. Je to opravdový stav sjednocení s Bohem.⁸⁰ Tajemství Padesátnice je tedy stejně důležité jako tajemství Kristova vtělení a Jeho vykupitelského, spásného činu. Ten nesmí být oddělován od spasitelného konání Svatého Ducha. Syn se vtělil, spolupůsobením se Svatým Duchem, a tak se nám stal podobným, my můžeme dojít zbožštění, a tím se mu stát podobnými, když spolupracujeme se Svatým Duchem. Obojí působení a konání, Synovo i Svatého Ducha, jsou neoddělitelná, nemyslitelná jedno bez druhého a jsou v konečném součtu jediným spasitelným konáním Přesvaté Trojice. Celé to spasitelné konání má za cíl sjednocení tvorstva s Bohem. Pokud se díváme na tento cíl Božího konání z hlediska našeho pádu, nazývá se spásou nebo vykoupením. To je negativní aspekt konečného cíle. Zkoumáme-li konečný cíl z hlediska konečného poslání lidstva, nazýváme ho zbožštěním. Zbožštění můžeme chápat jako pozitivní vymezení tajemství, které se má uskutečnit v každém člověku v Církvi, a plně se ukázat v budoucím věku, kdy se Bůh, sjednotiv vše v Kristu, stane vším ve všem.⁸¹ Působení Ducha Svatého vidíme jasně v životech svatých. Ačkoli svatý je během zkušenosti theóse v nad-přirozeném stavu, pokračuje ve vztazích se svým okolím jako předtím. Ale rozdíl je v tom, že nejí, nespí ani neodpočívá po dobu trvání theóse, protože jeho stav je nad přirozeností a jeho život je udržován výhradně milostí Ducha Svatého.⁸²

⁸⁰ROMANIDES John S. - Protopresbyter. *Patristic Theology*. Op. cit. s. 36-37.

⁸¹LOSSKY Vladimír. *Vykoupení a zbožštění*. In *Orthodox revue* I. Praha 1997, s. 53.

⁸²ROMANIDES John S. - Protopresbyter. *Patristic Theology*. Op.cit. s. 71-76.

4. Životopisy

4.1 Starec Siluan

Svatý Siluan se narodil v roce 1866 v Rusku, ve vesnici Šovsk, v Tambovské gubernii. Měl šest sourozenců. Byl vychováván v křesťanské rodině. Jeho otec byl prostý rolník, ale zbožný člověk s hlubokou a prakticky žitou vírou. Starec Siluan o něm mluvil jako o ideálním starci. Svátý Siluan vyrostl v tomto vesnickém prostředí, vychováván křesťanskou rodičovskou láskou.⁸³ O svém otci s láskou hovoří i v souvislosti s tím, jak se k němu vždy uměl správně zachovat. A to i v případě že se Siluan dopustil nějakého hříchu. Jednou Siluan upadl s dívkou z vesnice do hříchu. Když druhý den pracoval se svým otcem na poli, ten se ho mírně zeptal, kde byl včera, že ho zbolelo srdce. Později bude na moudrost svého otce vzpomínat, na jeho mírnost a pokoru.

Jeho otec rád prokazoval pohostinnost poutníkům. Tak k nim domů pozval i jednoho knihkupece. Siluana bude pak od dětství až do dospělosti provázet pochybnost, kterou do něj tento knihkupec zaseje, když řekne, že není Boha. Siluan si usmyslel, že až vyroste tak Boha půjde hledat. Ani když otec Siluanovi řekne, že knihkupec byl hlupák, jeho dětskou duši to nepřesvědčí. Teprve když dospěje, dozví se od jedné vesnické ženy, že navštívila hrob poustevníka, na němž se dějí zázraky. Siluan se zaraduje, a řekne si, že jestliže existují svatí, tak Bůh je s námi. Siluanovo srdce zakusilo lásku k Bohu. Tíživé pochybnosti jsou neobyčejným způsobem vyřešeny. Boží milost, která tehdy Siluana navštívila ještě nějakou dobu působí a pak slábne až ho tento stav opouští.

Siluan byl mimořádně fyzicky zdatný. Tato síla se projeví i v případě jeho dalšího morálního pádu. Když se nechá vyburcovat a v hádce udeří druhého mladíka tak, že ten to málem nepřezijí, a dlouho leží na zemi než se, s pomocí druhých, zvedne. Tehdy dochází k postupné změně v Siluanově způsobu života, začíná nabírat správný směr díky působení milosti Boží. Ta Siluana navštěvuje i prostřednictvím určitých vidění. Při jednom takovém vidění si bytostně uvědomí, jak se Matce Boží a Bohu nelíbí jeho způsob života. Pociťuje hluboký stud před Bohem za své hříchy. Sílí v něm rozhodnutí pro mnišský život. Mění se v něm vztah ke všemu, co v životě zažil. Při jakémsi svátku se Siluan diví veselí známého,

⁸³Srov.: „Siluan...měl rodiče počestné, z Ruské země pocházející, ze vsi Šovskaja, spadající pod město Tambov.“ SYNAXÁŘ – Stručný životopis ctihodného otce našeho Siluana Athoského. Cit. podle: SOFRONIJ Sacharov – Archimandrita. Starec Siluan. (překlad Petr Balcárek). Institut pro byzantská a východokřesťanská studia, o.p.s. (IBYZ o.p.s.), Olomouc, 2010. s. 370. ISBN 978-80-903716-1-3.

který kdysi zabil člověka. Ptá se ho na to, jak se může přes to, co udělal takto veselit. Ten mu odpoví, že ve vězení prosil Boha a získal od něj odpuštění. Tak Siluan, který nedávno také málem zabil člověka jasně pochopí, že Boha lze prosit za odpuštění hříchů a lze jít cestou vedoucí k duchovní dokonalosti.⁸⁴

V té době v Rusku povinná vojenská služba znamená i pro Siluana šest let strávených ve vojenské službě, v ženijním praporu carské gardy. Ke konci vojenské služby se Siluan vypraví k sv. otci Janu Kronštadskému⁸⁵ s prosbou o radu a požehnání k mnišskému životu. Ale doma jej nezastihne, proto mu zanechá dopis s prosbou o modlitby, aby se mu podařilo vstoupit na mnišskou cestu.⁸⁶

Ihned po skončení vojenské služby, po krátké zastávce doma, odjíždí Siluan na Svatou horu Athos. Roku 1892 tam vstupuje do ruského monastýru svatého velkomučedníka Pantelejmona, a v něm setrvá až do svého zesnutí. Již jako poslušník (novic) tam zažívá v kontextu theóse vidění Krista.

Vidíme, že sv. Siluan dosáhl svatosti a vidění Krista v kontextu theose i přesto, že před svým odchodem na Athos žil světským životem. Celý jeho vnitřní život, a dokonce i jeho tělo byly proměněny. Sv. Siluan pomocí askeze a Boží milosti získal hluboký vnitřní pokoj, opravdovou pokoru a mírnost a uvědomoval si a vnímal sladkost Boží milosti.

Siluan dosáhl duchovního uzdravení a celý jeho vnitřní svět byl doslova proměněn. Zároveň se povznesl nad jakákoli soupeření a nacionalismus, a stal se univerzálním svatým, který miluje stejně všechny lidi a prosí Boha stejně za všechny národy. To bylo možné díky tomu, že žil v Církvi, účastnil se jejích Tajin (Svátostí) a praktikoval asketický život podle metod pravoslavného hesychasmu.⁸⁷

⁸⁴SOFRONIJ Sacharov – Archimandrita. Starec Siluan. s. 19-23.

⁸⁵Srov.: „Když dosáhl dvaceti sedmi let svého věku, odloučil se od rodiny své a s pomocí modliteb již svatého Jana Kronštadského odešel na znamenitou Horu Athoskou, která je v Řecku, a vložil na sebe jeho poslušnické v monastýru svatého velkomučedníka a léčitele Pantelejmona.“ SYNAXÁŘ. Op. cit.: SOFRONIJS. s. 370.

⁸⁶MOUDROST SILVÁNA Z ATHOSU (z ruského originálu přeložila Magdaléna Tázlarová). Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 2010. Název originálu: Pisanija starce Siluana. s. 6-9. ISBN 978-80-7195-397-5.

⁸⁷VLACHOS Hierotheos – Metropolitan of Nafpaktos. “The Science of Spiritual Medicine“ Orthodox Psychotherapy in Action. Birth of Theotokos Monastery, Levadia 2010, reprinted 2014. s. 224-225. ISBN 978-960-7070-66-1.

Ruský klášter svatého velkomučedníka Pantelejmona, kam vstoupil Siluan, se v té době neustále rozšiřuje a patří k němu téměř dva tisíce mnichů. Siluan je kvůli své fyzické zdatnosti přiřazen do mlýna, což je mimořádně těžká služba. Současně s prací se život sv. Siluana odehrává v mlčení, modlitbě a duchovním boji. Na pomoc mu přichází milost Boží a dodává mu síl. Současně s prožitkem theóse se mu dostává soucitu s celým světem a lásky ke všemu stvoření, a také veliký klid díky smíření se s Bohem.⁸⁸ K události se dočteme, že se Siluanovi po značném úsilí dostalo i nevyslovitelného zjevení Božího, které mu bylo milostí Boží dáno, a to konkrétně při modlitbě v chrámu svatého proroka Eliáše, na skalách Hory Athoské.⁸⁹ Po několika letech práce ve mlýnu je mu přidělena jiná práce, kdy bude řadu let hospodářským vedoucí staveb – ekonomem. Pod jeho vedením bylo na dvě stě pracujících. Bylo to odpovědné poslušenství, které vykonával s pomocí modlitby a milosti Boží. I po dobu tohoto náročného monastýrského úkolu (poslušenství) se snaží o nepřetržitou modlitbu. Zároveň je to ale i modlitba za druhé, pracovníky, i celý svět.⁹⁰ V té době se již mezi lidmi šíří pověst o Siluanovi jako o „starci“. Je vyhledáván některými bratry i poutníky, laiky i kněžími. U starce se projevují mnohé duchovní dary.⁹¹ Mnohým současníkům ale zůstal hluboký vnitřní život a jeho mnohá obdarování skryté.

Starec Siluan zanechal spisy plné duchovní moudrosti, o jejichž vydání se postaral jeho učedník, archimandrita Sofronij, zakladatel monastýru sv. Jana Křtitele v Tolleshunt Knights v hrabství Essex v Anglii. Seznámil veřejnost s jeho životem a učením, které vyložil v úvodu vydání těchto spisů. Vysvětluje z nich mimo jiné velkou lásku starce Siluana k nepřátelům, z čehož je zřejmé, že byl opravdu navštíven Božím Duchem.⁹² Díky svému dílu, které je prochnuto autentickou pravoslavnou spiritualitou se řadí mezi významné duchovní osobnosti pravoslavné Církve 20. století.⁹³

Roku 1896 starec Siluan přijal postřižiny do tzv. malé schimy, a v roce 1911 byl postřižen do velké schimy.⁹⁴ Mezitím prodělává další zkoušku, když je roku 1904 povolán

⁸⁸Srov.: SOFRONIJ Sacharov – Archimandrita. Starec Siluan. s. 29-46.

⁸⁹SYNAXÁŘ, op. cit.: SOFRONIJ Sacharov – Archimandrita. Starec Siluan. s. 370.

⁹⁰SOFRONIJ Sacharov – Archimandrita. Starec Siluan. s. 54-55.

⁹¹MOUDROST SILVÁNA Z ATHOSU. op. cit. s. 17.

⁹²Srov. SYNAXÁŘ, op. cit.: SOFRONIJ Sacharov. s. 370-371.

⁹³Srov. Akt svatého synodu o kanonizaci svatého Siluana Athoského, Protokol č. 823, op. cit.: SOFRONIJ Sacharov. s. 367

⁹⁴Malá schima je pouze zasnoubením se velkému andělskému obrazu – velké schimě. A mnich je v úzkém slova smyslu pouze ten, kdo byl postřižen do velké schimy. Jako je rozdíl mezi zasnoubením a manželstvím, tak je rozdíl mezi malou a velkou schimou. Sv. Simeon Soluňský vybízí k přijetí velké

jako záložník opět do Ruska, kvůli válce v Japonsku. Z neznámých důvodů nakonec může zůstat ve své vesnici, kde stráví rok – modlitbou. V roce 1905 se definitivně vrací na Athos.⁹⁵

V roce 1987 byl stárec Siluan Athoský kanonizován a jeho památka je slavena 24. září, kdy zesnul.

4.2 Stárec Paisios

Svatý Paisios se narodil v roce 1924 v Kappadocké Farase⁹⁶ v Malé Asii, v dnešním Turecku.⁹⁷ Stárec měl devět sourozenců. Rodiče byli zbožní a měli velkou lásku ke sv. Arseniovi Kappadockému.⁹⁸ Ten měl kromě jiných darů i dar prozíravosti, a tak předzvěděl odchod Farasiotčanů do Řecka. Proto nejdříve pokřtil všechny nepokřtěné děti, mezi nimi i dítě starosty. Rodiče při křtu chtějí dát jméno po starém otci – Christo. Arsenios s tím však nesouhlasil, protože mu chtěl dát své jméno. Arsenios mu při křtu udělí své jméno – Arsenios, a řekne rodičům, že chce také zanechat člověka, který by šel v jeho stopách. Ctihodný Arsenios dal budoucímu starci svoje jméno, požehnání, a také předzvěděl, že

schimy alespoň na konci života. Solověckij patěrik. Sankt Petěrburg 1873 (reprint Kanada 1973) s. 38. Cit. podle: VOPATRNÝ Gorazd Josef. Mnišství v orthodoxní křesťanské tradici – pokus o kritické zhodnocení fenoménu. op. cit. s. 296.

⁹⁵MOUDROST SILVÁNA Z ATHOSU. Op. cit. s. 9-13.

⁹⁶Farasa, rodiště starce Paisia, byla před výměnou obyvatelstva středisková vesnice pohraničního řeckého osídlení Kappadokie se šesti pod ní spadajícími vesnicemi. Podařilo se tam zachovat pravé pravoslaví, národní povědomí a svůj jazyk, i když oblast Farasy byla izolovaná hluboko v malé Asii. Ve Farase bylo padesát chrámů. Farasiotčani byli pokračovatelé asketické tradice, která sahá až ke Kappadockým Otcům. Součástí této tradice byl i svatý Arsenios Kappadocký (1841-1924). ISAIAK – Jeromních. Život starca Paisija Svätohorského. 1. diel, Bratislava 2014. s. 9-10. ISBN 978-80-970866-1-9.

⁹⁷V současnosti patří tato oblast Turecku, ale asi od roku dva tisíce před Kristem byla Malá Asie součástí řeckého společenství. Křesťanství se zde šířilo již v apoštolské době a toto území bylo domovem raných křesťanů, později i velkých církevních Otců, jako byli svatí Basil Veliký, Řehoř Naziánský, Řehoř z Nyssy a další. Tyto oblasti byly postupně pro Východořímskou říši ztraceny a roku 1453 byla samotná Konstantinopol – královna měst – dobytá Turky. Pod Tureckou nadvládou muselo křesťanské obyvatelstvo najít *modus vivendi* v nové obtížné situaci. LILLIE, W.J. Prologue, In: Paisios -Monk of the Holy Mountain. Saint Arsenios of Cappadocia. Suroti, Thessaloniki, Greece, 1989, S.11.

⁹⁸Srov. Mních Paisij Svätohorský – Život starca Arsénia Kappadockého. Bratislava 2015. ISBN 978-80-971806-1-4.

přijme mnišství. Tento chlapec bude od mala chtít být mnichem. Buď zapůsobilo Arseniovo požehnání, anebo to předvídal díky daru prozíravosti. Oboje ukazuje na svatého člověka. Tím pokřtěným dítětem byl pozdější starce Paisios.⁹⁹

Starce Arsenios byl po celý život starce Paisia, který ho měl ve velké úctě, jeho velkým vzorem k následování. Paisios cítil velkou vděčnost vůči starci Arseniovi za svoje jméno a jeho požehnání, které mu dal při křtu, i za moudrost kterou jako malý chlapec čerpal z jeho knih, zachráněných jeho čtecem, Prodromem. Nejvíce cenných poznatků o starci Arseniovi však čerpal přímo od Prodroma, který měl v živé paměti celý jeho svatý život.¹⁰⁰

Ctihodný Arsenios se narodil okolo roku 1840 ve Farase. Jako malý Teodor byl nadaný ve studiu a později jako diakon vyučoval děti ve vesnici křesťanskému vzdělání. Ve dvaceti šesti letech vstoupil do Flaviánského monastýru Jana Křtitele. Přibližně do třiceti tří let učil jako diakon a potom byl vysvěcený na kněze s hodností archimandrity a požehnáním být duchovníkem. Během svého života vykonal s pomocí Boží milosti mnoho obdivuhodných skutků. Uzdravoval těla i duše lidí. Nehleděl na to, zda je nemocný Turek nebo křesťan, ale pouze na člověka jako na obraz Boží. Tak ho měli i Turkové ve velké úctě, a dával i jim pochopit hodnotu pravoslavného křesťanství. Měl silné pravoslavné vědomí, a úspěšně bránil čistotu víry i před protestanty. Kolem starce Arsenia se časem shromažďovali i starší lidé a on je vyučoval. Farasiotčané i lidé z okolních vesnic si ho velmi cenili. Starce Arsenios se všemožně snažil, aby ho lidé nepovažovali za svatého, a aby se vyhnul lidským pochvalám. Lidé, když viděli všechny zázraky, které s Boží milostí konal, ho uctívali jako svatého. Tomu se Arsenios vyhýbal tím, že občas dělal blázna pro Krista a prezentoval se protikladně k tomu jaký doopravdy byl. Tak se snažil utajit svoji svatost. Ovšem jeho uvážlivou askezi stále provázela láska k bližním a jeho srdce už se naplnilo láskou. Ohledně zázraků říkal lidem, že je vykonává Kristus. Jakkoli se snažil skrýt svoji svatost, lidé si všimli mnohých jeho ctností.

V jeho asketickém snažení mu velmi pomáhaly dva dny, kdy zůstával zavřený ve své kelií a modlil se – ve středu a v pátek. Někdy, když bouchali na dveře jeho kelie, ale on neotvíral, tak, jak píše starce Paisios, se otec Arsenios určitě nacházel ve stavu vidění Krista v kontextu theóse. A je zřejmé že po dobu dní, kdy se modlil ve svojí kelií se přibližoval v modlitbě Bohu. Svoje duchovní stádo vedl s velkou láskou padesát pět let.¹⁰¹

⁹⁹Mnich Paisij Svätohorský – Život starca Arsénia Kappadockého. op. cit. s. 57.

¹⁰⁰Mnich Paisij Svätohorský – Život starca Arsénia Kappadockého. op. cit. s. 4-9.

¹⁰¹Mnich Paisij Svätohorský – Život starca Arsénia Kappadockého. Op. cit. s. 31-60.

V roce narození starce se uskutečnila výměna obyvatelstva mezi Tureckem a Řeckem. Rodina starce Paisia odešla společně se skupinou pravoslavných křesťanů z Malé Asie do Řecka. Tak se dostali do Kónitse. Tam ukončil budoucí starc základní školu a pracoval jako tesař.¹⁰²

Už od dětství se projevovala Arseniova velká zbožnost a touha po Bohu. Jeden jeho kamarád se rozhodl, že ho odvede od této cesty. Tak mu vyprávěl o Darwinově evoluční teorii. Arsenia to znejistilo ale šel se modlit, aby poznal, jak to doopravdy je. Intenzivně se modlil až se vyčerpal a tehdy si jen řekl, že ať je tomu, jak chce, tak Krista miluje už proto, co pro něj udělal. Tehdy se mu dostává vidění Krista v kontextu theose. Díky Boží milosti poznal Krista jako Boha a Spasitele světa. Od té doby začal žít ještě horlivěji pro Boha a vážně uvažoval o mnišském životě. Již ve světě se věnoval askezi. Zároveň velmi toužil po tom, aby i ostatní poznali Boha.

Roku 1945 byl Arsenios povolán do armády. V čase vojenské služby jeho láska přechází až k oběti, kdy se často obětuje pro druhé v náročných a nebezpečných situacích. Arsenios toužil po mnišském životě, a proto hned po ukončení základní vojenské služby odchází na Svatou horu Athos. V roce 1954 mu tam byly uděleny postřižiny bez slibů, tzv. rasoforos, v monastýru Esfigmenu, a dostává nové jméno Averkios.

Otec Averkios, protože mu byla odkrývána vůle Boží, se ocitl v idiorytmickém monastýru, i když toužil po více poustevnickém životě, hesychastickém způsobu života. Ostatní mniši ho hodnotí jako člověka vždy usměvavého, který byl ochoten vždy každému pomoci. Dojem na ně dělala jeho laskavost, dobromyslnost a pokojná povaha. Jeho hlavní činností v monastýru byla, kromě práce a čtení v chrámu, modlitba v kelii. Ve svojí kelii uskutečňuje svůj asketický zápas. Podmínky idiorytmického monastýru mu byly příznivé a tak na starce přichází pokušení v podobě myšlenky pýchy. Aby se jí zbavil, na radu duchovního otce, jeden měsíc změnil strohé stravování a jedl i vařené jídlo. Když pokušení přešlo, vrátil se ke svému postnímu pravidlu, ale už s větší pokorou a sebezpoznáním.¹⁰³

Kvůli zdravotním obtížím se starc Paisios musel odejít léčit v roce 1956 do Kónitsi. Tehdy pobýval v kapliče sv. Barbory. Tam se potká s lidmi, kteří ho vezmou na dobu léčby k sobě domů. Za ty se pak bude podle svých slov mít povinnost intenzivně modlit. Po léčbě se vrací na Athos.

¹⁰²CHRISTODOULOS Svätohorský – Jeromnich. Starec Paisij. Bratislava 2015. s. 27-32. ISBN 978-80-971806-2-1. Srov. ISAAK – Jeromnich. Život starca Paisija Svätohorského. 1. diel. Op. cit. s. 7-14.

¹⁰³ISAAK – Jeromnich. Život starca Paisija Svätohorského. 1. diel. Op. cit. s. 17-76.

Z monastýru Esfigmenu je starce Paisios poslán, se souhlasem svého duchovního otce, do monastýru Filotheu. Tam se stává poslušníkem velmi zbožného starce Simeona. Od něj roku 1956 přijímá malou schimu a nové jméno Paisios. Mnišská postřižení se uskutečnila roku 1957. Filotheu je idiorytmický monastýr. V idiorytmických monastýrech je společný jen bohoslužebný život. Po krátkém pobytu v monastýru Filotheu stále intenzivně touží po poustevnickém životě. Ovšem cesta k poustevnickému životu pro něj zůstala uzavřená. Boží plán pro starce Paisia byl jiný. Dostává se mu vnitřního nahlédnutí, že má jít do monastýru Stomio. V rámci zjevení se mu dostalo odpovědi na mnohé sporné otázky, současně s tím jeho srdce zaplavila Boží milost. Odešel do Stomia a usadil se v monastýru Narození Přesvaté Bohorodice, kde s Boží pomocí velmi pomohl mnohým lidem. Roku 1962 ho jisté duchovní důvody vedou na Svatou Horu Sinaj.¹⁰⁴

Na Svaté Hoře Sinaj vedl starce Paisios poustevnický život, při němž se projevil jeho střídmost, asketický charakter a úplná odevzdanost Bohu. Po celé toto období z něj dýchala podle slov bratrů vřelost a svatost. Za krátký čas se mu ukázala Boží vůle, že může odejít ještě kus dál od monastýru a žít tam v pustině ve větší míře asketicky. Požádal si o požehnání a usadil se v poustevně svatých Galaktióna a Epistímie. Tam žil starce ve vší skromnosti a jednoduchosti. Přes den se zaměstnával ruční prací a modlitbou. V noci se modlil s modlitební šňůrkou (komboskini). Již získal určitou zkušenost a soudnost a měl i jednoho poslušníka, který žil v monastýru na Sinaji. Tam chodil starce Paisios na neděle. I když se mu podařilo žít tak jak chtěl, jeho zdravotní stav se zhoršil. Trpěl v těchto nadmořských výškách nedostatkem kyslíku, v důsledku čehož měl bolesti hlavy. Prosil Pána o poustevnický život, ale podle vlastních slov nahlédl, že Jeho vůle je, aby se vrátil na Athos. Odešel do Iverského skytu do kalyvy svatých Archandělů. Tu musí značně poopravit, aby pak mohl začít s tím hlavním – modlitbou, studiem, a také nějakou ruční prací. V okolí své kalyvy opraví i kalyvy pro několik bratrů, a při starci bude žít v blízkosti několik mnichů. Otce Tichona, kterého znal už z monastýru Esfigmenu, si teď vybral za svého starce. Ten se starce Paisia často ptal, kdy přijme velkou schimu. Starce odpovídal, že až to bude požehnané, že ho to teď nezaměstnává. Zajímal se hlavně o to, aby žil jako mnich, a aby schimu nosil hlavně uvnitř, tedy aby se stal mnichem ve svém nitru. Po nabádání svého starce však souhlasil a v roce 1966 přijal Velkou a andělskou schimu z rukou otce Tichona v stavronikitské kalyvě Čestného kříže. Starcova choroba plic se však neustále zhoršovala. Proto roku 1966 podstoupil operaci v severním Řecku, při které mu byla odňata téměř celá

¹⁰⁴CHRISTODOULOS Svätohorský – Jeromnich. Starce Paisij. Op. cit. s. 41-47.

levá část plic. Při operaci pomohlo několik zbožných dívek, které toužili po mnišském životě, starcovi s darováním krve potřebné v průběhu operace. Starec jim pak pomůže se založením základů, i duchovních, hesychasteria svatého Jana Teologa v Suroti. Až do své smrti je duchovně vedl, a zanechal tam i své ostatky. Poté i kvůli zdravotnímu stavu, a z touhy po větším tichu, opouští skit a v roce 1967 odchází do oblasti Katunakie.¹⁰⁵

V oblasti Katunakie se starec usadil v kelii Ypatia. Život tam byl klidný, vyplněný modlitbou a ruční prací: vyřezával ikony. Starce v samotě již navštěvuje množství poutníků, kterým prostřednictvím starce pomáhal Bůh duchovně se uzdravovat. Po roce v poustevně na Katunakii byly povoláni někteří mniši, a mezi nimi i starec, aby doplnili nedostatek mnichů v idiorytmickém monastýru Stavronikita. Roku 1968 tam starec přechází a pomáhá tam ve všech službách a kvůli nedostatku mnichů přijímá i povinnosti představeného. V té době se blížil konec jeho starce, askety Tichona. Ten si přál a požehnal starci, aby po něm zůstal v jeho kelii, ale vše nechal na vůli Boží. Když starec pomohl zavést pořádek pro nově sestavené bratrstvo v monastýru Stavronikita, tak se v kalyvě Čestného kříže skutečně usazuje. V kelii žil starec hesychastickým životem, duchovním zápasem a pomáhal lidem do roku 1979.¹⁰⁶

V roce 1979 se starec z nějakého duchovního důvodu rozhodl odejít z kelie Čestného kříže a zapsal se jako mnich monastýru Kutlumusiu. Kvůli poutníkům se usadil ve snáze dostupné kelii Panaguda, i když sám toužil po hesychastické kelii na jižní straně Svaté Hory. Je to pro poutníky celkem dostupné místo, kvůli nimž se starec obětoval, ikdyž toužil po hesychastické kelii na jižní straně Svaté Hory. V této kelii přijal a duchovně pomohl tisícům poutníků. Noc věnoval Bohu a celý den přijímal poutníky. Hostil je a obětoval jim mnoho času, aby je vyslechl, poradil, napomenul, uzdravil i rozveselil posilován Boží milostí. Kdykoli mohl, tak se modlil. V roce 1986 se cítil vši námahou vyčerpaný a začaly ho trápit různé nemoci. Proto na vnější dveře svojí kelie napsal, aby poutníci nechali lístek a napsali co je trápí a on že jim pomůže víc modlitbou než mnohomluvností. Tak měl čas pomáhat více lidem.¹⁰⁷

Přibližně od roku 1988 měl starec vážné zdravotní problémy. Nechtěl odejít z Athosu a podstoupit vyšetření. Roku 1993 se jeho zdravotní stav výrazně zhoršil. V tom roce

¹⁰⁵ISAAC – Jeromních. Život starca Paisija Svätohorského. 1. diel. Op. cit. s. 119-152.

¹⁰⁶ISAAC – Jeromních. Život starca Paisija Svätohorského. 1. diel. Op. cit. s. 155-167. srov.

CHRISTODOULOS Svätohorský – Jeromních. Starec Paisij. Op. cit. s. 50-53.

¹⁰⁷CHRISTODOULOS Svätohorský – Jeromních. Starec Paisij. Op. cit. s. 53-55. srov. ISAAC – Jeromních. Život starca Paisija Svätohorského. 1. diel. Op. cit. s. 227-236.

naposledy opouští Svatou Horu Athos a odchází do hesychasteria svatého Jana Teologa v Suroti. Nesnesitelná bolest ho přinutila podrobit se vyšetřením, při nichž zjistili nádor. Starec se podrobil operaci i léčbě, ale ani ta nezabrala. Starec toužil vrátit se na Svatou horu Athos a tam být pochovaný, ale nebylo to možné kvůli jeho vážnému zdravotnímu stavu. Za těmito překážkami se ukrývala Boží vůle, to znamená, aby byl pochovaný ve světě, kde ho lidé budou velmi potřebovat i po jeho zesnutí. Mnoho lidí tak bude přicházet vzdávat úctu jeho hrobu, který se nachází při hesychasteriu svatého Jana Teologa v Suroti nedaleko Soluně. Starec Paisios zesnul 12. července, podle starého kalendáře 29. června, na svátek svatých apoštolů Petra a Pavla.¹⁰⁸ Po jeho zesnutí se jeho hrob stal známým poutním místem, na kterém spočinulo velké požehnání a Boží milost. To se týká i jeho kémie na Svaté Hoře. Starec pomáhá lidem i nadále po svém zesnutí. Je zaznamenáno mnoho případů zjevení, pomoci, vyléčení a dalších zázraků.¹⁰⁹

¹⁰⁸CHRISTODOULOS Svätohorský – Jeromních. Starec Paisij. Op. cit. s. 57-72. srov. ISAAK – Jeromních.

Život starca Paisija Svätohorského. 1. diel. Op. cit. s. 283-298.

¹⁰⁹ISAAK – Jeromních. Život starca Paisija Svätohorského. 1. diel. Op. cit. s. 299-318.

5. Starci

5.1 Theóse

Starci vyplnili vše, co je nutné k úspěšnému projití stupně očištění, a obdrželi osvícení nús. Úspěšně prošli fázi praxis (postili se, bděli, a hlavně se modlili), až s pomocí Boží milosti dosáhli vidění – theória. Tedy postili se, bděli, a hlavně se modlili. Jejich modlitba byla téměř nepřetržitá, opravdová a intenzivní. Tak se oběma starcům již v poměrně brzké době, ovšem po nesmírném úsilí, dostalo Božího daru neustálé noetické modlitby v kontextu osvícení nús, i vidění Krista, když dosáhli druhého stupně theória – theóse.

Tak se starci stali opravdovými Otcí v Duchu a zprostředkovávali přímé působení Přímluvce, Ducha Svatého ve svém okolí. *Starec* se stal moudrý po zkušenosti s Boží pravdou, s působením Boží nestvořené milosti a byl obdařen milostí „otcovství v Duchu“, charismatem vedení druhých na cestě k uzdravení. Milostí Boží může Svatý Duch darovat starci dar rozeznávání a rozlišování (diakrisis), dar duchovní soudnosti. Dar duchovního uzdravování, vedení člověka ke spáse, a sílu přímluvné modlitby. Takový člověk pak mluví díky milosti, která v něm působí, přímo k srdcím věřících, je obdařen milostí vést druhé. V tomto případě je starec prorockou postavou. Starec spolupracuje při vedení druhých s vůlí a hlasem Svatého Ducha, se samým Bohem, jak říká sv. Serafím Sarovský: „Dávám jenom to, co mi Bůh přikazuje dát.“¹¹⁰ Tak i oba starci došli do tohoto stavu, kdy svoje smýšlení podřídili Boží milosti a byli vedeni Svatým Duchem. K tomu starec Paisios říkal slovy sv. Petra Damašského, že když v nás panuje Boží milost, už nemáme svojí vůli (nevědomou), kterou jedinou bychom následovali, ale to, co konáme se shoduje i s Boží vůlí.¹¹¹ Tehdy máme v sobě pokoj.¹¹² O tomto pokoji starec říkal, že je to Boží duch... a jeho přítomnost v duši dokazuje přítomnost Boha, Boží milosti.¹¹³ Získávání milosti Ducha Svatého je cílem a zároveň největším darem od Boha v lidském životě. V tom se ti, kteří dar obdrželi shodují.

¹¹⁰WARE, Kallistos – biskup, *Cestou Orthodoxy, Sít' ekumenické nakladatelství, Praha 1996, s. 110. ISBN 80-901517-6-5.*

¹¹¹Srov. *The Philokalia, Volume Three*, „Člověk si musí osvojit rozlišování (diakrisis), a to buď prostřednictvím pokory, kterou mu daroval Bůh, nebo dotazováním se těch, kdo mají dar rozlišování. Bez rozlišování totiž nic nedopadá dobře, i když si to ve své nevědomosti myslíme. Když se však skrze rozlišování naučíme, jak je v naší moci dosáhnout toho, co si přejeme, pak to, co děláme, začne odpovídat Boží vůli.“ s. 77.

¹¹²Svatý Petr Damašský: *Prooimion*. In: *Filokalia*. 3. díl, s. 77. Cit. podle ISAAC – Jeromních. *Život starca Paisija Svätohorského*. 2. díl. Op. cit. s. 23. Srov. *The Philokalia, Volume Three*, s. 77.

¹¹³ISAAC – Jeromních. *Život... 2. díl. Op. cit. s. 92.*

Slovy sv. Siluana je zřetelné působení Svatého Ducha v člověku opravdu největší dar Boha člověku.¹¹⁴

5.2 Starec Siluan

Zkušenost vidění Krista byla bezesporu nejdůležitější událostí starcova života. Bytostným způsobem se projevila na celém jeho dalším vývoji a směřování, způsobila hluboké změny v jeho osobě a vědomí.¹¹⁵ Toto vidění bude ústředním bodem a východiskem celého jeho dalšího života.¹¹⁶

U starce Siluana se tak stalo poté, co byl vyčerpán modlitebním úsilím, kdy už z posledních sil vroucně volal k Bohu. Tehdy se starci dostalo zjevení Krista v theósi a spatřil živého Krista. V ten okamžik byl podle vlastních slov jakoby celý, jeho srdce i tělo, proniknut ohněm. Takovou měla tato zkušenost s ničím nesrovnatelnou intenzitou. Nikdy již nemohl zapomenout na vidění Krista v theósi a na to, jak na něj zapůsobil Pánův pohled, který byl nevyjádřitelně mírný, nekonečně milující, radostný a naplněný nepostižitelným klidem. Tehdy ze zkušenosti poznal že Bůh je láska, o čemž pak bude celý svůj život svědčit.¹¹⁷

Událost popisuje archimandrita Sofronij tak, že sv. Siluan viděl živého Krista a že se mu Hospodin nepostižitelně zjevil. Oheň, kterým byla v ten okamžik naplněna celá jeho bytost, nebyl nic jiného než oheň milosti Ducha Svatého – tedy nestvořená Boží energie. Ten oheň, který Hospodin seslal na zem; srovnej: „Oheň přišel jsem pustiti na zemi, a co chci, jestliže již hoří?“ (Lukáš 12,49)

Jedná se o těžko popsatelný stav, který vlastně nelze slovy popsat. Od sv. Siluana víme, že ho v ten okamžik osvěcovalo velké Boží světlo, byl vzat z tohoto světa, duchem pozvednut na nebe, slyšel nevyslovitelná slova a v ten okamžik se mu dostalo „narození z Boha“; srovnej: (Jan 1,13); a „nového zrození shůry“; srovnej „Ježíš řekl jemu: ...Nenarodí-li se kdo znovu, nemůže viděti Království Božího.“ (Jan 3,3). Během tohoto prožitku theóse, který netrval příliš dlouho, se sv. Siluanovi dostalo plného odpuštění a celá jeho bytost se

¹¹⁴EGGER, Maxime, *Spiritualita starce Silvána*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2012, s. 21. ISBN 978-80-7195-547-4.

¹¹⁵SACHAROV Sofronij, *Starec Siluan*. op. cit. s. 35

¹¹⁶EGGER, Maxime, *Spiritualita starce Silvána*, op. cit. s. 11.

¹¹⁷SACHAROV op. cit. s. 11-12.

přimkla ke Kristu. Poznal na vlastní kůži, jak působí prožitek Boží lásky, Boží milost a nazíral Boha v theósi již mimo veškeré pozemské (stvořené) obrazy. Starec Siluan poznal, že se nachází ve stavu nepodobném běžné zkušenosti a zároveň ze zkušenosti nabyl jistoty, že se mu dostalo vidění Krista v Duchu Svatém. Poznal Pána Duchem Svatým, neboli uzřel Boha v Duchu Svatém. Takže se bezpochyby jednalo o pravé vidění, kdy neměl žádných pochyb o jeho obsahu a pravdivosti. Podle Siluana, když se mu Pán zjevil, tak v Něm nemohl nepoznat svého Tvůrce a Boha. Siluan naplnil ideál duchovního života, k čemuž je potencionálně povolán každý člověk.¹¹⁸ O tomto ideálu a povolání pro každého člověka bude sv. Siluan neustále psát ve svých textech. Proto nás Bůh stvořil, abychom viděli slávu Páně na nebesích, abychom vstoupili do Ráje zaplaveného světlem Svaté Trojice. Ale ideálně k tomu má dojít už tady na zemi, protože život věčný začíná tady a teď, čehož jsou svatí neklamným důkazem.¹¹⁹

Myšlenkou na vidění Krista v kontextu theóse se bude starec posilovat i v dobách největšího zoufalství a pocitu opuštěnosti milostí Boží. Právě tato vzpomínka mu nedovolí upadnout do úplného zoufalství, a jen díky prožité zkušenosti theóse bude schopen přestát všechny nadcházející duchovní zápasy.¹²⁰

Z prožité zkušenosti milosti Boží se u starce vyvine i soucit s celým stvořením, tolik typický pro celý jeho další život. Z tohoto soucitu a lásky bude vyrůstat starcova modlitba za celý svět. V prožitku theóse mu bylo dáno bytostně zakusit, že mu jsou odpuštěny hříchy, zvláštní radost a veliký klid a smíření se s Bohem. Poté se v jeho duši rozhostila láska k Bohu a ke všem lidem, ke každému člověku. Z radostné a milostiplné prožité zkušenosti se v jeho duši objevil soucit a modlitba za celý svět.

Spolu s viděním Krista v kontextu theóse a se zkušeností s milostí Boží, když její vnímání zesláblo, nastávají pro starce ještě složitější zápasy o udržení si prožívání milosti a o dispozici k jejímu vnímání. Ještě nezkušenému mladému mnichu nastává doba boje s domýšlivostí a ješitností po prožitých výjimečných zkušenostech. Tyto překážky v přijetí a vnímání daru milosti, mohou vést k veškeré bídě a pádům v duchovním životě. Nastaly mu dlouhé roky, kdy se u něj střídala prožívaná přítomnost milosti Boží a její skrytí, nevědomí o její přítomnosti.¹²¹

¹¹⁸SACHAROV op. cit. s. 29-31.

¹¹⁹EGGER, Spiritualita..., op. cit. s. 16.

¹²⁰SACHAROV op. cit. s. 40.

¹²¹SACHAROV op. cit. s. 35-37

O vidění Krista v theósi starc říkával, že sláva Tvůrce je velkolepá i v tomto viditelném světě, avšak vidění slávy samotného Boha v Duchu Svatém – to je zření, které nekonečně přesahuje každé lidské přemýšlení o Bohu. Po vidění této slávy se starc vždy opět vracel k modlitbě, a tak pokračoval v úsilí vedoucím k získávání milosti.¹²²

Protože byl starc dlouhodobě na stupni osvětlení nús, bylo mu někdy dáno vidět i druhého člověka v proměněné podobě, když ten dosahoval theóse. Tak viděl starc toto světlo proměnění během večerní bohoslužby při pohledu na zpovědníka, který byl v tu chvíli nepopsatelně zářícím obrazem Krista. Starcovy oči schopné vidět světlo proměnění tak viděly zpovědníka proměněného v kontextu theóse. Tak mu bylo mj. zjeveno působení Boží milosti v druhém konkrétním člověku.¹²³

5.2.1 Očištění – modlitba srdce

Oblastí největšího duchovního zápasu je lidské srdce. Starci vedli zápas hlavně ve svém vlastním srdci. O tom mluví i výrok proroka Davida: „Vstoupí člověk a srdce je hluboké“ (Žalm 63,7). A srdce starci chránili před myšlenkami, dobrými i špatnými, aby bylo čisté a mohla se v něm odehrávat čistá modlitba. Tak dostal starc Siluan hned na počátku svého mnišského úsilí radu, aby myšlenky do srdce nikdy nepřijímal, ale hned je odháněl. Plnění této rady vedlo u starce k praktikování nepřetržité modlitby. Po celý život se pak snažil, aby nepřijímal žádné myšlenky, a získal tak potřebnou střízlivost, nutnou pro čistou modlitbu. Hlavní činností se mu stala především vědomá pozornost (nipsis), duchovní střízlivost, spojená s modlitbou srdce. Na radu zkušenějších při modlitbě nepřijímal žádné myšlenky, ale uzavíral mysl do slov modlitby. I přesto se u Siluana kvůli jeho nezkušenosti zatím objevovaly fantazie, které nutně vedly k deformaci modlitby. Objevilo se i zvláštní světlo, které znamenalo znepokojení a nastávající zápas s démony. Siluan setrval vytrvale v úsilí. Dlouze se modlil Ježíšovu modlitbu. Střídání znatelného stavu milosti a zdánlivé opuštěnosti, nebo spíše nevnímání milosti, spolu s démonickými útoky učinilo jeho duši citlivou a vnímavou různým duchovním jevům. Jeho mysl stále častěji nacházela ono místo pozornosti v srdci. Rodilo se u něj opravdové duchovní usuzování, rozlišování (diakrisis). Ze zkušenosti poznal, že smyslem veškeré snahy i duchovní askeze je získávání milosti Boží.

¹²²SACHAROV op. cit. s. 78.

¹²³SACHAROV op. cit. s. 67.

V případě starce Siluana přišla velmi rychle odpověď na jeho upřímné a velké snažení v podobě Božího daru – neustálé modlitby srdce. Jednoho dne při praktikování zatím ještě ústní modlitby, vešla modlitba do jeho srdce, a tam začala sama působit. Modlitba se ve sv. Siluanovi sama modlila ve dne i v noci. Byl to úžasný a nedocenitelný dar milosti Boží.¹²⁴

V nastávajícím zápase o udržení si vědomí milosti Boží a neustálé noetické modlitby se sv. Siluan učí především větší pokoře. Při vroucné modlitbě mu je dána v srdci odpověď na jeho otázku, jak získá pokoru: „Drž svou mysl v pekle a nezoufej.“¹²⁵

Tak dostává v duchovním poučení zároveň lék na největší nebezpečí – pýchu, a přijímá jej s díkůvzdáním. Bůh mu ukázal cestu k čisté modlitbě. Bytostně poznal, že nepopsatelná pokora Kristova je zásadní vlastností Boží lásky a milosti, jak jí prožil ze zkušenosti ve vidění Krista v theósi.¹²⁶

Starec se neustále učil zvyku nepřetržité modlitby při níž je nús držen v srdci, aby mohla začít z milosti Boží působit neustálá noetická modlitba srdce, již nezávisle na člověku a působením milosti Boží.¹²⁷

Skrze čistou noetickou modlitbu Siluan poznával velká tajemství ducha. Sestupoval myslí (nús) do svého srdce. Nejprve do tělesného a pak již do těch oblastí, které nejsou více tělesné. Nacházel tak své „hluboké srdce“, duchovní srdce, a v něm viděl spjatost vlastního bytí s bytím celého lidstva. Proto se modlil za celý svět. Z této zkušenosti všejednoty¹²⁸,

¹²⁴SACHAROV op. cit. s. 12-39.

¹²⁵SACHAROV op. cit. s. 40.

¹²⁶SACHAROV op. cit. s. 40-41.

¹²⁷SACHAROV op. cit. s. 66.

¹²⁸Srov. Podobné popisy zkušenosti v keltské spiritualitě, např. v životopise sv. Columby z Iony od sv. Adomnana. Zde čteme že na sv. Columbu také byla vylita milost Ducha Svatého a ... jeho okolí se naplnilo na určitou dobu nebeským světlem... Poté světec připustil, že viděl – otevřeně zjevené – mnohé z věcí skrytých od počátku světa. *ADOMNÁN'S LIFE OF COLUMBA*, ed. a přeloženo – Anderson, A. O. a Anderson, M. O., Oxford 1998. Cit. podle: VOPATRNÝ, Gorazd. *Keltská církev prvního tisíciletí a její spiritualita*. Brno: L. Marek, 2002. Edice Pontes Pragenses, sv. 22, s. 113. ISBN 80-86263-28-2.

A srov. svědectví v Životě sv. Benedikta od sv. Řehoře Velikého. Kde se píše, že během vidění byl sv.

Benediktovi veškerý svět postaven před oči, jako by byl shrnut v jednom paprsku slunečním... Sv. Řehoř to komentuje tak, že duši, které se dostává vidění nestvořeného světla, je všechno stvoření stěsnané. A tomu je tak proto, že v světle duchovního nazírání (theória) se rozšiřuje obzor myslí (nús) a duše se v Bohu tak rozpíná, že zcela převyšuje svět... a to je možné jedině ve světle Božím (v kontextu theória) ... tehdy se rozprostranil vidoucí duch (nús), který uchvácen k Bohu mohl spatřovati vše co je před Bohem (v Bohu). Sv. Řehoře I. Velikého. Čtyři knihy rozmluv. Praha 1924. s. 106-108. Překlad Kuffner, Klement. Cit. podle: VOPATRNÝ, Gorazd Josef. *Hesychasmus jako tradiční křesťanská spiritualita: pohled na člověka a duchovní život z pravoslavné perspektivy*. s. 73, 74.

vycházela Siluanova upřímná láska k celému lidstvu. V nejintenzivnějších stupních modlitby na vlastní osobě zakoušel ontologickou jednotu bytí, tedy opravdu plnil přikázání o lásce k bližnímu. Sv. Siluan toto tajemství vysvětluje mimo jiné tak, že kdo dosáhne theóse, obdrží život, podobný životu samotného Boha. A protože Bůh je všudypřítomný a vševědoucí, tak i svatí, kteří se nacházejí v Duchu Svatém (v Bohu) – v prožitku theóse, dostávají podíl na té všudypřítomnosti a vševědoucnosti. Tehdy svatí především svou láskou objímají celý svět.¹²⁹ Byl to Duch Svatý kdo učil sv. Siluana Kristově lásce, která se bude projevovat především jeho modlitbou za všechny lidi. Protože on již spatřil slávu Boží, chtěl, aby se dostalo tohoto prožitku milosti všem lidem. Jeho modlitba se soustředila na prosbu, aby se Bůh dal takto poznat všem.

Jinými slovy starec popisuje zkušenost noetické modlitby, kdy se v něm sjednotila celá bytost k modlitbě, nús se srdcem, celé tělo až do kostí, všechno spojené v jedno. Pak u starce modlitba probíhala bez jakýchkoliv představ, čistá modlitba bez obrazů, ale žijící utrpením světa. Dokonce v jeho srdci toto utrpení za svět dosahovalo nejzazší mez a srdce, lépe řečeno celá bytost byla v modlitbě zároveň pohroužena do hlubokého pláče za celý svět. K modlitbě starce tak nebylo třeba mnoho slov a často plynula úplně beze slov. Z této fáze se pak již dostával starec do fáze nazírání Boha v kontextu theóse. Tehdy jeho duch (nús) nehmotně spatřoval pouze Boha, a již zapomínal na svět, dokonce modlitba v tu chvíli ustává a on v mlčenlivém úžase dosahoval druhého stupně theória v kontextu theóse.

Když toto vidění ustane, v duši zůstává mír, láska, hluboký pokoj zároveň s jakýmsi smutkem po Bohu. Duše pak žije ze vzpomínky na nazírání Boha.¹³⁰

Někdo by se mohl divit, jak se mohl starec při namáhavém úkolu ekonoma, s nutností stýkat se s mnoha lidmi, neustále modlit. Odpověď je ve starcově pochopení, co je to pravá mlčenlivost. Mlčenlivost je podle něj prodlévání mysli v Bohu. Tak mohl být i mezi mnohými lidmi zároveň neustále modlitbou mysli (nús) v Bohu.¹³¹ Samozřejmě se jednalo

A srov. podle Arcibiskupa Vasilije (Krivošejna) existuje překvapující shoda mezi slovy sv. Benedikta a popisu vidění sv. Symeona Nového Teologa: „On vyzařuje Světlo jako slunce a ... všechno stvoření je v něm obsaženo“. Oba tedy zaznamenávají kosmický aspekt vidění Světla. Cit. podle Krivošejn, Vasilij – Archiepiskop. Prepodobnyj Simeon Novyj Bogoslov, 942-1022. Paříž: Ymca Press, 1980. s. 217. cit. op. podle: VOPATRNÝ, Gorazd. *Hesychasmus*. s. 76.

¹²⁹SACHAROV op. cit. s. 110.

¹³⁰SACHAROV op. cit. s. 44-46.

¹³¹Srov. s Cestou Orthodoxie Kallista (Ware), kde se píše, že obě fáze, „aktivní“ a „kontemplativní“ život jsou úzce propojeny. Neexistují, ideálně, jedna bez druhé, ale doplňují se a označují spíš vnitřní duchovní

o různé formy modliteb a nechyběly ani hojné, vroucí modlitby za svět. Potom se z velké lásky a soucitu k lidem modlitba starce nemohla přerušit. K takové modlitbě bylo nutné zachovávat mysl (nús) čistou, nejlépe nepřipouštět žádné myšlenky, a tak se modlit čistou myslí. Mysl (nús) je vždy podle starce lepší uchovávat čistou od jakýchkoliv myšlenek a tehdy je možné se modlit celou silou duše, protože čistou mysl prosvěcuje a pomáhá jí v modlitbě Boží milost.¹³²

Během opravdové modlitby dochází v duši modlícího se k celkové proměně. Tak v usilovné modlitbě starce nastávalo mnoho změn. Od boje s myšlenkami a očišťování myslí až k čisté modlitbě, kdy se očištěný nús modlí v srdci. Při působení čisté modlitby se mysl (nús) sjednotila se srdcem, a v hlubokém mlčení se očištěný nús ocitá před Bohem a uvědoměle participuje na Jeho milosti.¹³³

K důležitosti modlitby srdce starce říkal, že srdce poustevníka je jako chrám a jeho nús je prestol, takže Boží milost pak přebývá v srdci a nús člověka.¹³⁴ A dodával, že po upevnění nepřetržité modlitby v srdci se celý svět mění na Boží chrám.¹³⁵ Dále zdůrazňoval vždy ctnost opravdové pokory, bez které není možný žádný postup na duchovní cestě. Díky opravdovému pokání (metanoia) se očišťuje lidské srdce a nús od jakékoliv představy a když se duše pokoří, může stanout svým nús před samotným Bohem. Taková je duchovní moudrost, kterou nabyt starce z vlastní duchovní cesty.¹³⁶

5.2.2 Osvícení

Siluánovi je dáno osvícení myslí (nús) působením osvěcující Boží milosti. Prožívá působení „světla poznání“¹³⁷ a otevírá se mu smysl Písem a spisů Otců¹³⁸ spolu s odhalením

stavy než vnější projevy. Tak není „kontemplativní život“ omezen pouze pro lidi žijící v samotě, ale i lidé ve světě mohou dosahovat vnitřního pokoje a modlitby srdce a mohou být v pravém slova smyslu „kontemplativní“. WARE op. cit. s. 120-121.

¹³²SACHAROV op. cit. s. 55-59.

¹³³SACHAROV op. cit. s. 68-69.

¹³⁴Srov. s biblickým výrokem: „Především ochraňuj své srdce, vždyť z něho vychází život.“ (Příslaví 4,23)

¹³⁵SACHAROV op. cit. s. 79.

¹³⁶SACHAROV op. cit. s. 126.

¹³⁷Srov. s výrokem sv. Jana Evangelisty: „Bůh je světlo a není v něm nejmenší tmy.“ (J 1,5)

¹³⁸Srov. s keltskou křesťanskou spiritualitou z životopisu sv. Columby z Iony od sv. Adomnana. Světec podle svědectví po prožitku vidění nestvořeného světla litoval, že nebyl přítomen písař, aby mu mohl nadiktovat mnohé tajemství, která mu během prožitku byla zjevena – z minulé i budoucí doby, tajemství neznámá pro jiné lidi a také řadu výkladů posvátných knih... Také mu bylo odkryto vše, co je v Písmě svatém temné a velmi obtížné k pochopení a stalo se to prostým a jasným...pro oči jeho srdce (nús). Cit. podle:

cesty ke spáse. Také se mu odhaluje hlavní příčina různé míry prožívání působení Milosti včetně jejího zdánlivého skrývání, kterou je lidská pýcha.¹³⁹ Dar milosti je zdarma, říká znalec starce Siluana Maxime Egger, ovšem záleží na naší schopnosti ho přijmout a pečovat o něj, aby mohl natrvalo přinášet plody. Kromě samotného daru milosti závisí jeho uchování na jistých okolnostech duchovního života jako je hloubka víry, láska k Bohu a k bližním – zejména k nepřátelům, čistota modlitby, plnění Božích přikázání a pokora. To vše také působí při schopnosti člověka snést oheň milosti Ducha Svatého. A zároveň je nutný dar rozlišování (diakrisis), abychom nepodlehli klamu. I zde jde o dar Ducha Svatého. Milost není nikdy daleko a to, co prožíváme jako ztrátu milosti, nebývá ani tak opravdová opuštěnost Bohem, jako spíše stav, při kterém přestaneme pociťovat přítomnost Jeho milosti.

140

Od chvíle, kdy naše duše prožije intenzivní zkušenost milosti Boží, už nikdy nebudeme stejní.¹⁴¹ Díky působení milosti Boží byl starc osvěcován a začal chápat základní pravdy křesťanství z vlastní zkušenosti. Kritériem pravdivosti se mu stala Kristova pokora a Kristova láska k nepřátelům. Tuto lásku mohl pochopit teprve až po osvětlení milostí Ducha Svatého. Člověk pak nehovoří ze svého rozumu, ale z poznání, které se mu dostalo milostí shůry. Starc jasně poznal že lidský rozum nemůže postihnout věci božské, dokud ho milost Ducha Svatého neosvítí. Tak je to i s porozuměním Písmu svatému, čemuž pomáhá působení milosti Boží.¹⁴² K pochopení Písma dochází cestou snahy o plnění Kristových přikázání. Největší přikázání Krista – Láska – se odhaluje při spolupůsobení lidské svobodné vůle a milosti Boží tomu, kdo ho plní.¹⁴³

5.2.3 Theóse

Podle slov starce, se nutně člověk při vidění slávy Boží, stává Bohu podobným a sjednocuje se s ním. Toto připodobnění se Kristu je vždy v nějaké míře, větší nebo menší ale není mu dána žádná hranice. Člověk se tak stává opravdu podobným Bohu. Nelze v takovém případě zůstat nezměněný působením vidění slávy Boží. Člověk má na samotné slávě při

ADOMNÁN'S LIFE OF COLUMBA, ed. a přeloženo – Anderson, A. O. a Anderson, M. O. Op. cit. podle: VOPATRNÝ, Gorazd. *Keltská církev prvního tisíciletí a její spiritualita*. s. 113.

¹³⁹SACHAROV op. cit. s. 42.

¹⁴⁰EGGER, op. cit. s. 22-28.

¹⁴¹EGGER, op. cit. s. 23.

¹⁴²Srov. pozn. 137.

¹⁴³SACHAROV op. cit. s. 73-75.

jejím vidění účast. Starec tedy interpretuje slova „ať hledí na mou slávu“ tak, že tato sláva nám má být dána. To tedy znamená, že člověk se pak skrze milost stává bohem, i když ve své přirozenosti zůstává člověkem.¹⁴⁴ A starec k tomu dodává, že „Duch Svatý nás učinil příbuznými“. Člověku je poté jasné jeho příbuzenství s Bohem v Duchu Svatém a v duši tak volá k Hospodinu „Otče“.¹⁴⁵ Starec vyzývá k rozpoznání tohoto našeho vztahu k Bohu, a k poznávání Boha. Podle něj je poznání Boha tím nejcennějším ze všeho na světě. Každý může znát Boha natolik, nakolik se s Ním působením milosti Boží sjednotil a spolupracuje s milostí Boží na svém uzdravení. Tehdy pozná člověk i působení Boží lásky. Právě poznání Boha v jeho lásce není možné jinak než na základě milosti. Jedině v kontextu působení milosti Ducha Svatého lze Pána poznávat a milovat.¹⁴⁶

Poznání Boha v Jeho působení – vidění slávy Boží je spojeno s prožitkem a uvědoměním si vzácnosti každého člověka. Po vidění Krista v theosi starec empiricky prožíval podobnost člověka Bohu, každého viděl jako potencionálního nositele milosti Ducha Svatého. Dokonce podle starce lze podle způsobu, jak člověk přijímá svého bližního, usuzovat na míru milosti, které se mu dostalo. Takový člověk ve svém bratru může vidět přítomnost milosti Ducha Svatého, tudíž i on sám musí mít velkou milost. Takový svatý člověk se potom opravdu sjednocuje s Boží energií. Člověk je pak účasten na samotném Bohu. Následkem takového sjednocení je vědění přesahující hranice lidské přirozenosti, kdy působí v člověku milost Ducha Svatého. Duše v Duchu Svatém (v Bohu) „vidí“ celé stvoření a objímá jej svou láskou. Z této lásky, jako důsledku prožitku vidění slávy, vycházela starcova největší touha, aby se modlil za všechny lidi jako za sebe sama. Při vidění světa v celkové jednotě – i se sebou, se jeho duše opravdu dokázala modlit za celý svět jako za sebe sama. Tehdy, když duše nazírá Boží slávu, se opravdu modlí a pláče za celý svět s přáním

¹⁴⁴Díky působení nestvořeného světla, které námi „jakožto bezpočátečná Boží energie vlastní silou proniká a my se stáváme „bezpočátečními“ nikoli původem, ale díky daru milosti, jíž je nám předáván bezpočátečný život.... Člověk se stává totožným s Bohem. Jedná se však o totožnost obsahu, nikoli principu Bytí o sobě. Bůh zůstane pro inteligentní stvoření na věky *Bohem*.“ Cit. podle: SACHAROV, Sofronij, Vidět Boha, jaký je, Pavel Mervart 2017, s. 171. ISBN 978-80-7465-286-8. A srov. s DAMASCENE – Hieromonk. Christ The Eternal Tao. Platina, California, Valaam Books St. Herman of Alaska Brotherhood. 1999. s. 395. ISBN 1-887904-23-9.

¹⁴⁵Srov. s Pravoslavná spiritualita metropolity Hierothea (Vlachose) kde se píše o stavu synovství, který může být člověku darován skrze milost Boží. Tehdy se člověk přirozeně modlí a říká: „Abba Otče“. Právě tehdy se stává člověk skutečně údem Církve. Jak říká apoštol Pavel: „Kdo nemá Ducha Kristova, ten není jeho.“ (Ř 8,9). Op. cit. podle: VLACHOS Hierotheos. Pravoslavná spiritualita (stručné uvedení). S. 59. A srov. jinde metropolita Hierotheos (Vlachos) k synovství, které skrze milost náleží křesťanům a je známkou duchovního člověka. Duchovní člověk se stal skrze milost synem Božím. Jak píše apoštol Pavel: „Ti, kdo se dají vést Duchem Božím, jsou synové Boží... přijali jste Ducha synovství, v němž voláme: Abba, Otče! Tak Boží Duch dosvědčuje našemu duchu, že jsme Boží děti.“ (Ř 8,12-16) Op. cit. podle: VLACHOS Hierotheos. Pravoslavná spiritualita (stručné uvedení). Op. cit. s. 16-17.

¹⁴⁶EGGER, op. cit. s. 65-68.

spasení pro všechny. Je tomu tak proto, že Duch Svatý je láska, pokoj... a učí nás milovat Boha a všechny lidi. Tak vypadá pravá křesťanská láska.¹⁴⁷ Podle metropolity Hierothea (Vlachose) je takováto láska spojena s procesem duchovního výstupu. Láska sobecká, kterou dříve člověk měl, se po očistění srdce může změnit na lásku čistou, neegoistickou, která již nehledá svůj prospěch a člověk tehdy miluje nezávisle na tom, zda je milován. Tato nesobecká láska je též darem Boží milosti. Taková proměna člověka je cílem léčby pomocí hesychastického způsobu života.¹⁴⁸

Zjevení Krista Siluanovi v prožitku theóse bylo osobním setkáním. V důsledku toho nabral i jeho vztah k Bohu opravdu osobního charakteru. Zároveň starc během prožitku theóse setrval ve stavu o kterém „nelze hovořit“ (2. Kor 12,4). Charakter a důležitost prožitku se pozná podle jeho plodů. A přikázání o lásce k Bohu a k bližnímu je nejlepším možným způsobem, jak opravdovost zjevení prověřit. Člověku je totiž zjeveno veliké tajemství Boží, kterým je láska Kristova, a tomu nyní rozumí z vlastní zkušenosti působení milostí Ducha Svatého. Tato láska je cestou církve, cestou ke svatému cíli, aby byl člověk uzdraven, spasen. Láska v prožitku sjednocení s Bohem dosahuje svého všestranného završení – láska Kristova miluje všechny lidi. S prožitkem theóse se starci odkryl souhrnný celek všeho bytí spolu s možností zahrnout celé toto stvoření do svého osobního bytí a vyplnit přikázání o lásce k bližnímu jako k sobě samému. To je zákon lásky Kristovy.¹⁴⁹

Z toho vyplývá další důsledek prožitku vidění Krista pro člověka, kterému se ho dostalo. Je jím láska ke všemu stvoření, a tedy i k nepřátelům. Neboť ze zkušenosti starc poznal Hospodina jako lásku, jako Otce milujícího své stvoření, a říkal, že tam kde je duch Hospodinův, tam bude také pokorná láska k nepřátelům a modlitba za celý svět.¹⁵⁰ Starc dokonce nazývá světlo, které viděl v kontextu theóse, tedy ono nestvořené Boží světlo, světlem lásky.¹⁵¹ Ovšem rozlišuje různou míru vidění světla, jaké je člověk právě schopen. A také nazývá světlem víru, která je ale malým světlem. Pak také naději nazývá světlem, ovšem nedokonalým, a nakonec mluví o lásce jako o dokonalém světle. Je to výsledek

¹⁴⁷SACHAROV op. cit. s. 79-84.

¹⁴⁸VLACHOS Hierotheos. Pravoslavná spiritualita (stručně uvedení). Op. cit. s. 68.

¹⁴⁹SACHAROV op. cit. s. 89-96.

¹⁵⁰SACHAROV op. cit. s. 121.

¹⁵¹Srovnej: „Světlo této svaté lásky se projevuje mocí, přináší pokornou lásku, zahání všechny pochybnosti a strach... Toto světlo představuje ve skutečnosti nepomíjející život, proniknutý pokojem lásky...“ Cit. podle: SACHAROV, Sofronij, Vidět Boha, jaký je, s. 166. A srov. s DAMASCENE – Hieromonk. Christ The Eternal Tao. s. 394.

zkušenosti nestvořeného světla, které v sobě nese věčný život a sílu Boží lásky, tedy to znamená, že je věčným světlem a zároveň Boží láskou.¹⁵²

¹⁵²SACHAROV op. cit. s. 132-133.

5.3 Starec Paisios

5.3.1 Očištění

Starec neustále vybízel lidi ve svém okolí, aby se snažili na sobě pracovat v rámci duchovního výstupu. Tedy aby usilovali o očištění nús, osvícení a spolupracovali s Bohem na svojí spáse. Začátek snažení leží samozřejmě u každého člověka, ve snaze o očištění srdce od všech myšlenek pomocí modlitby a asketické praxe. Takže lidé mají usilovat o to, aby se zbavili nejen špatných myšlenek, ale i těch dobrých, které také nepatří do nús, ale do rozumu. Říkal, že naše duše (nús) se musí očistit ode všech myšlenek, aby zůstala holá, čistá a jejím jediným oděvem se tak mohla stát Boží milost.¹⁵³ Ovšem tato snaha je podle starce již pro pokročilé na duchovní cestě, a v prvním stadiu duchovního života máme podle něj usilovat o dobré myšlenky, protože i jimi se postupně můžeme přibližovat Bohu. Zároveň ale doporučoval velkou obezřetnost a ostražitost ve vztahu k vlastním myšlenkám. Vlastně doporučoval až nedůvěru sám k sobě, pokud člověk ještě nedosáhl očištění nús. A názorně ukazoval příklad dávných Otců, kteří vůbec nedůvěřovali svým myšlenkám, ale spíše se jen modlili o Boží milost, aby se očistili. I dnes bychom měli prosit především o očištění a Boží osvícení – osvícení nús, a nedůvěřovat tomu, co nám říká naše myšlenka. Myšlenkám nejlépe nemáme důvěřovat a ani je přijímat do srdce. Protože stav, o který se máme snažit je takový, kdy v mysli ani v srdci není přítomna žádná myšlenka, ať je jakákoliv, protože toto místo patří jen milosti Boží. Proto jsme povinni toto místo udržovat čisté, očišťovat. Toho můžeme dosáhnout ve spolupráci s milostí Boží a tehdy, když upřímně milujeme Krista.¹⁵⁴

V očišťování srdce a mysli (nús) hraje zásadní roli modlitba. Podle starce pravá modlitba je, když přenáší člověk svoji mysl od všech svých přání a nasměrovává ji k Bohu.¹⁵⁵ Ve svatém křtu nám byla dána milost Svatého Ducha, která se projeví v závislosti na naší snaze o dobrý život podle Boha. Tento dar je pro všechny stejný, neboť Kristus miluje všechny stejně. Čím více si člověk zamiluje Krista, tím více umožní Boží milosti, aby

¹⁵³Srovnej: Svatí Otcové přirovnávají srdce k vodní hladině. V srdci, které je očištěno ode všech myšlenek jako na klidné vodní hladině, kde se zjevuje slunce, v srdci se zjevuje duchovní Slunce, Kristus, a čím je srdce čistší, tím jasněji a plněji Krista člověk v srdci vidí... Srdce těch, kteří jsou celým srdcem oddáni Bohu, se podle slov Otců stává nebem. Cit. podle: HERMAN – Schiigumen, O modlitbě, Pravoslavné nakladatelství Edice – Elijáš, Jihlava 1994, s. 7, 10.

¹⁵⁴CHRISTODOULOS Svätohorský – Jeromnich. Starec Paisij. Op. cit. s. 79-80.

¹⁵⁵Srovnej: „Opravdová, neklamná pozornost a modlitba spočívá v bdění mysli (nús) nad srdcem při modlitbě a jejím neustálém přebývání v jeho vrchní části, aby odtud, tj. z hlubin srdce, mysl (nús) povznášela svou modlitbu k Bohu.“ HERMAN, op. cit., s. 18.

na něj působila. Starec shrnuje, že nakolik se každý z nás očišťuje, natolik umožňuje působit a projevit se milosti Boží a natolik také je schopen její působení vnímat. Tedy platí zde jakási přímá úměrnost. V závislosti na naší lásce k Bohu se mohou projevovat Boží dary a milost. To je onen poklad ukrytý na poli našeho srdce. Čím čistější se srdce stane, tím lépe Boha uvidí.¹⁵⁶ Proto Spasitel říká: „Blažení čistého srdce, neboť oni uvidí Boha“ (Mt 5,8). Když očistíme svoje nitro (nús) láskou a úsilím o dobro, uvidíme Jej i Jeho poklady. Když naopak znečišťujeme svoje srdce, nedovolujeme mu vidět milost Kristovu, která v něm přebývá od svatého křtu. Je třeba se snažit abychom nepřekáželi milosti Boží, ale naopak s ní spolupracovali na našem uzdravení a spáse. Tehdy můžeme podle starce mluvit o světle mysli (nús), které je vlastně i nestvořenou Boží energií.¹⁵⁷ Potom můžeme říct, že člověk v takovém případě získal „Kristovu mysl“¹⁵⁸, prostřednictvím milosti byl zasvěcený do tajemství Božích. Tehdy starec díky tomu, že očistil svůj nús a získal osvětlení věděl, jak Bůh působí při cestě ke spáse v případě každého jednotlivého člověka. Starec získal osvětlení nús a opravdový dar rozlišování. Byl tak obdařen darem vedení lidských duší do Božího království a zároveň mu bylo dáno nazřít absolutní hodnotu každého člověka. Když starec dostával od Boha vnitřní nahlédnutí vůle Boží, tehdy se to, co bylo předtím lidem nejasné a temné osvětlovalo a vyjasňovalo. Každému tak mohl dávat přiměřený lék.¹⁵⁹

Hlavním starcovým životním zápasem byl zápas o získání pravé modlitby v rámci očištění nús a osvětlení. Byl přesvědčený že jeho hlavní prací je modlitba¹⁶⁰ a vše co s ní souvisí, ale veškerá další askeze má jen pomáhat při modlitbě. Díky usilovné modlitbě starec došel k jejím vyšším stadiím a plodům včetně osvětlení nús. Tehdy říká, že člověk, když duchovně pokročí nepotřebuje už více světskou logiku, protože ve svém nitru tehdy nalézá pravdu, Krista a je osvícován nestvořeným světlem Stvořitele.¹⁶¹

Vrcholem a cílem všech starcových zápasů byla pravá křesťanská láska. Podle sv. Maxima Vyznavače se dokonalá láska rodí ze stavu, kdy se člověk dovedl zbavit nadvlády

¹⁵⁶Srovnej s popisem pravé modlitby a jejích plodů: Ti, kteří v úplném mlčení nús – hesychii neustále přebývají v modlitbě... očišťují tím svá srdce, sjednocují se s Bohem a vidí Ho v sobě jako v zrcadle. HERMAN, op. cit., s. 30.

¹⁵⁷CHRISTODOULOS, Op. cit. s. 121-126.

¹⁵⁸Srovnej: Kdo tedy očistil ve spolupráci s milostí Boží své srdce, a srdce jeho je posvěcováno Jménem Páně, oblékl se v Krista, a spolu s apoštolem Pavlem může říct: „Živ pak jsem nikoliv já, ale živ je ve mně Kristus“ (Ga 2,20). HERMAN, op. cit., s. 10.

¹⁵⁹ISAAK, 2. díl. Op. cit. s. 98-107.

¹⁶⁰Srov. Ježíšova modlitba, v podobě neustálého vzývání Ježíšova jména v srdci, je vyplněním pokynu apoštola Pavla. Lidem, kteří jsou naplněni milostí, Pavel říká: „Bez ustání se modlete, vždycky se radujte, za všechno díky činite“ (1. Sol 5,16-18). HERMAN, op. cit., s. 7.

¹⁶¹ISAAK, 2. díl. Op. cit. s. 119-129.

svých vášní,¹⁶² sv. Jan Klimakos pak říká: „dokonalé přebývání Boha v těch, kteří se bezvášnivostí stali čistého srdce, neboť oni uvidí Boha“.¹⁶³ Starec k tomu říkal, že vůči všem lidem cítí stejnou lásku jako kdyby byli jeho příbuzní, všechny lidi nyní vnímá jako bratry. Jedná se o uzdravenou lásku, která nežádá odměnu. V této lásce nemá místo egoismus, protože ten se s čistou láskou vylučuje. Starec očistil svoje srdce, a to se tak stalo příbytkem Boží lásky a milosti. Všem lidem pak rozdával lásku, aniž by se jeho srdce vyčerpalo, protože se očistilo a niterně spojilo s nevyčerpatelným pramenem Boží lásky a s věčnou Láskou – Kristem. Z této velké a vznešené lásky vycházela starcova modlitba za svět, jako výsledek celého jeho dosaženého duchovního stavu.¹⁶⁴ K tomu, aby mohla být modlitba čistá bylo nejprve nutné očistění. Tehdy se může celé srdce obrátit úplně k Bohu a může v něm Bůh působit svojí milostí.¹⁶⁵

5.3.2 Modlitba srdce – osvícení

Starec vyzýval, abychom se neustále modlili. To je možné jen díky daru neustálé noetické modlitby srdce (nús). K tomu starec radil, že aby mohla působit v nús Boží milost, a mohlo dojít k osvícení, je třeba aby se nús člověka pomocí pokorné modlitby očišťoval.¹⁶⁶ V opačném případě se nús nechává kvůli namyšlenosti, pýše unášet, a pak se naplňuje a zatemňuje myšlenkami. Především je nutné nikoho neodsuzovat a s pokorou usilovat o milost Boží. V našem úsilí o milost Boží bývá hlavní překážkou nepokora duše. Tehdy nám Bůh „nemůže“ pomoci. Bůh od nás chce především pokoru a s ní související čistotu srdce. Tehdy nás může učinit aktivními účastníky Boží milosti. Nejdůležitější je tedy pokora srdce, aby z něj mohlo zasvítit Království Boží milosti.¹⁶⁷ Tehdy se naplní slova evangelia „Je třeba se stále modlit...“ (L 18,1) a v nús člověka může působit neustálá noetická modlitba a člověk

¹⁶²MAXIMOU TOU OMOLOGÉTÉ: Peri Agapés 1,2. In: Filokalia, 2. díl, s. 49. Cit. podle: ISAAK, 2. díl. op. cit. s. 142.

¹⁶³JOANNOU TOU SINAITOU: Klimax 26 (3), 55. Cit. podle: ISAAK, 2. díl. op. cit. s. 142.

¹⁶⁴ISAAK, 2. díl. op. cit. s. 143-181.

¹⁶⁵CHRISTODOULOS, op. cit. s. 149.

¹⁶⁶Srov. Plody pokání – způsobem pokání je vyplnění slov proroka Izaiáše „Umyjte se, očistěte se,“ jak skrze svého proroka říká Hospodin, a dále k plodům, pozitivnímu aspektu pokání „naučte se dobro činit...“ (Iz 1,16-18). Tak můžeme obmýt své hříchy pláčem pokání, očistit svá srdce ode všech poskvrn, aby v nich mohlo opět zazářit božské světlo. HERMAN, op. cit., s. 8.

¹⁶⁷CHRISTODOULOS, op. cit. s. 157-178.

si může uvědomovat působení milosti Boží i v podobě vidění nestvořeného Božího světla – Království Božího.¹⁶⁸

5.3.3 Theóse

Ti, kdo obdrželi vidění nestvořeného Božího světla v theósi jsou velmi zdrženliví v mluvení, a ještě více v psaní o těchto věcech. Nicméně, i díky starci Paisiovi, existují takové popisy i v našich dnech. Starec Paisios popsal některé zkušenosti s nestvořeným světlem, kdy se nacházel v theósi.¹⁶⁹

Tak jednou, když se nacházel na Katunakii, zatímco v noci bděl ve své kelii a modlil se Ježíšovu modlitbu, tak okolo třetí hodiny v noci ho podle jeho slov začala ovládat jakási nebeská radost. Zároveň se jeho temná kelie, osvětlovaná pouze mihotajícím světlem svíčky, začala pomalu naplňovat překrásným, bělostným světlem. Na začátku bylo světlo velmi intenzivní. Pochopil, že i jeho oči byly posíleny, aby mohli vydržet tu záři a jas. Bylo to Nestvořené Světlo. Setrval takto několik hodin, přičemž ztratil povědomí o čase a pozemských věcech zakoušeje jiný, duchovní svět, velmi odlišný od tohoto tělesného.

A tak po dobu prožívání tohoto stavu a obdržení různých nebeských zkušeností prostřednictvím tohoto Nestvořeného Světla uplynuli hodiny, aniž by si to uvědomil.

V jistou chvíli začalo nestvořené světlo pozvolna slábnout, a starec se vrátil do svého předchozího stavu. Zároveň se po prožitku nestvořeného světla starec nadále nacházel ve stavu darované pokory, kdy si přirozeně uvědomoval, jakou změnu prodělal po stavu vidění a jak se teď celkově cítil. Teď sám sebe následkem prodělané změny chápal velmi pokorně až s pocitem jakéhosi sebeodsouzení, prožíval opravdové pokání¹⁷⁰ v důsledku porovnání nynějšího stavu s předešlým stavem vidění nestvořeného světla. Tato přirozená pokora se ve starci zrodila jako následek změny při návratu do běžného stavu po předešlém prožitku.¹⁷¹

¹⁶⁸Srov. Není třeba rozmnožovat slova před Tím, kdo zná lidská srdce i myšlenky, ale je známo, že Hospodin s láskou hledí na srdce „zkroušené a pokorné“. Čisté srdce a hluboce mlčící nús přivedou naši duši k nazírání Boha a sjednotí nás s Ním. HERMAN, op. cit., s. 11.

¹⁶⁹DAMASCENE – Hieromonk. Christ The Eternal Tao. Platina, California, Valaam Books St. Herman of Alaska Brotherhood. 1999. s. 391. ISBN 1-887904-23-9.

¹⁷⁰Srov. se starcovým vysvětlením, jak vypadají rysy pravého a skutečného pokání: a) pocit ubohosti, b) silné prožívání útěchy a naděje na Boží milost, c) nepřítomnost úzkosti. Cit. podle: CHRISTODOULOS, op. cit. s. 241.

¹⁷¹CHRISTODOULOS, op. cit. s. 265-267. a srov. op. cit. DAMASCENE – Hieromonk. Christ The Eternal Tao. Platina, California, Valaam Books St. Herman of Alaska Brotherhood. 1999. s. 391-392.

Co se týká stavu proměnění člověka při prožitku theóse, někdy může být i druhým lidem dáno onoho člověka v theósi spatřit proměněného. To se stalo při všenočním bdění roku 1992 v jedné kelii na Kapsale, jehož se účastnil i starce Paisios. Tehdy se v jisté chvíli jeden přítomný kněz obrátil a uviděl starce vznášejícího se 25-30 centimetrů nad zemí, jak v levé ruce drží modlitební šňůrku a celý se nachází v nestvořeném světle. Nezahalené části starcova těla, tvář a ruce, vyzařovali velmi silné světlo. Starce byl soustředěný do sebe, vypadal spokojený a usmíval se. Spolu s mladíkem, kterého na to kněz upozornil, byli hodni spatřit prostřednictvím starce Paisia záři nestvořeného světla. Náhle se už na světlo nemohli dívat, protože byli oslepeni jeho zesilující intenzitou. Když se podívali za chvíli, viděli starce už v přirozeném stavu. Všenočního bdění se účastnilo dvacet pět lidí, ale starce z nějakého Bohu známého důvodu, byli hodní spatřit ho v nestvořeném světle jen tři z nich. To znamená že i oni museli mít účast na nestvořeném světle, aby ho mohli vidět.¹⁷²

Jindy byl starce zdrženlivý v mluvení o viděních nestvořeného světla, a mohl ho vidět pouze on. Tak mluvil např. když šel vzdát poctu na horu Tábor a pouze řekl že v čase modlitby se mu „něco stalo“. Kdosi měl slyšet od starce, že viděl světlo.¹⁷³

O zkušenosti s Nestvořeným světlem skrze starce mluví jeden mladý muž v cenném svědectví o kontaktu se starcem Paisiem v knize *The Gurus, the Young Man and Elder Paisios*, kterou napsal pod pseudonymem Dionysios Farasiotis. Mladík popisuje své zkušenosti se starcem Paisiem velmi poutavě a jsou to duchovně obohacující svědectví. Starce se např. mladíka při jednom z prvních setkání zeptal, jestli se na něj může duchovně podívat. A potom následovalo s velkou jemností a zdvořilostí něco, co mladík popisuje, jako by starce vstoupil do jeho duše. Při tom pociťoval velikou radost a pokoj. A také cítil osvěcující a uzdravující přítomnost starcovy bytosti, která se jaksi spojovala s jeho duší a ta byla osvěcována radostným světlem. Podle slov mladíka to bylo jako radost a pokoj navracení se domů po rocích krutého exilu. Dále říká, že ani nevěděl, že lze v tomto životě zažít takový občerstvující pokoj v obejmutí Boží milosti. A starce sdílel jeho radost. Po tomto zážitku se mladík cítil jako znovuzrozený. Komentuje to tak, že přišel do kontaktu s něčím neobyčejným, tajemným, svatým.¹⁷⁴

¹⁷²ISAAC, 1. díl. op. cit. s. 256-257.

¹⁷³ISAAC, 1. díl. op. cit. s. 241.

¹⁷⁴FARASIOTIS Dionysios, *The Gurus, the Young Man and Elder Paisios*, Translated and adapted by Hieromonk Alexis (Trader), Holy Monastery of Karakallou, Mount Athos, Edited by Philip Navarro, Platina, California, St. Herman of Alaska Brotherhood 2019. s. 56-58. ISBN 978-1-887904-16-2.

Skutečnost, že není snadné popisovat tyto zkušenosti přesahující běžnou realitu života člověka, komentuje ve svém díle *Vidět Boha, jaký je* žák starce Siluana, archimandrita Sofronij, který za svého života též dosáhl theóse. Na konci života se rozhodl vydat svědectví o prožitých duchovních zkušenostech. Snaží se popsat nepopsatelné a píše: „Duše se nikoli bez obav odhodlává mluvit o tomto světle, které navštěvuje člověka, jenž touží spatřit Bezpočátečného. Podstata tohoto světla je tajemná. V jakých obrazech ho popsat? Je nevysvětlitelné, neviditelné, ale přesto je občas vidíme našima tělesnýma očima. Jakožto tiché a něžné přitahuje k sobě srdce a nús tak, že zapomínáš na zemi a jsi uchvácen do jiného světa. To se stává jak za jasného dne, tak i v noční temnotě. Je tiché, ale přesto silnější než vše, co nás obklopuje. Podivuhodně člověka zvnějšku objímá. Vidíš ho, ale tvá pozornost se obrací hluboko do vnitřního člověka, do srdce hořícího někdy soucitnou a jindy vděčnou láskou. Stává se, že necítíš hmotu ani sebe či okolní realitu a sám se vidíš jako světlo. Bolest mizí, zapomínáš na pozemské starosti a úzkost je pohlcena sladkým pokojem. Občas se mi stávalo, že toto světlo zpočátku vypadalo jako jemný plamen, uzdravující a očišťující, který uvnitř i zvenčí spaloval vše pro něj nepřijatelné, ale zároveň to probíhalo tiše a jen stěží zachytitelně.“¹⁷⁵

Starec Sofronij říká, že nedílným důsledkem vidění nestvořeného světla je rozpoznání Krista jako Boha, tedy druhé osoby nejsvětější Trojice. Dále že se v tomto jediném světle člověku zjevuje Kristus i Duch Svatý. A v tomto vidění je přítomna jistým způsobem věčnost a nevýslovná dobrota lásky. Je to ono světlo, které viděli tři učedníci při Kristově proměnění na hoře Tábor, jedná se tedy o vidění království Božího ve slávě, které přislíbil spatřit některým Spasitel (Srov. Mt 16,28). Je to tedy zajisté světlo, které není z tohoto světa a jehož vidění člověka zároveň utvrzuje ve víře v Božství Ježíše Krista. Je to opravdu Božské světlo neboli světlo Boží, světlo nového života, světlo Božího království. Je to ono světlo, které spatřil apoštol Pavel na cestě do Damašku. Jeho vlastností je, že člověka nevýslovně přitahuje a zároveň se mu zdá nedosažitelné a nekonečně převyšující naši důstojnost. Je opravdu podivuhodné, protože je bezpočátečné, a těm kteří ho jsou hodni spatřit se dostává účasti na samotném působení Božím. Tak apoštolům na hoře Tábor bylo dáno vstoupit do sféry tohoto světla, které vycházelo od Otce, poté co vyznali Kristovo Božství (Mt 16,13).¹⁷⁶ Vidění nestvořeného světla je tedy nerozlučně spjato s milostí Boží.

¹⁷⁵Cit. op. podle: SACHAROV, Sofronij, *Vidět Boha, jaký je*, s. 166. A srov. DAMASCENE – Hieromonk. *Christ The Eternal Tao*. op. cit. s. 394.

¹⁷⁶SACHAROV, Sofronij, *Vidět Boha, jaký je*, op. cit. s. 156-162.

V souvislosti s tím starec Siluan říkal, že pokud vidíme světlo, ale už necítíme zdatelně nic jiného (tj. milost), je to od nepřítelů a nemáme ho přijímat.¹⁷⁷

¹⁷⁷SACHAROV, Sofronij, Vidět Boha, jaký je, op. cit. s. 172.

Závěr

Cílem práce bylo předestřít základní charakteristiku duchovního života v pravoslavné tradici. Tedy stručně vymezit a předložit základní body pravoslavné spirituality. Spiritualita je žitá dogmatika, a jako takové se její předložení neobešlo bez stručného nastínění učení o stvoření člověka Bohem. Jedná se známé stvoření podle obrazu a podle podoby. Již v tomto rozlišení vidíme určitou dynamiku, a je tím určena dynamičnost celého procesu duchovního výstupu v pravoslaví. Ten se skládá ze dvou stupňů – praxis a theoria. Postupovat na cestě duchovního výstupu člověku zásadně pomáhá milost Boží. Na člověku je, aby se snažil a dělal vše co závisí od něj, z jeho strany. Pak může člověku přijít na pomoc jeho Stvořitel a Spasitel. Pomáhá mu prostřednictvím svých nestvořených energií neboli nestvořené milosti boží. Toto učení bylo známo již biblickým autorům, ovšem plně je rozpracoval a definoval až ve 14. století zejména sv. Řehoř Palama. Učení hesychasmu je ale svojí podstatou obsaženo již v Bibli, a jako podstata duchovního života křesťanství je neoddelitelné od samotné zvěsti Pána Ježíše Krista, od Evangelia. Jeho kořeny sahají až do Starého Zákona, kde ovšem také působila Boží milost.

V dnešní době se můžeme seznámit se zřetelným působením milosti právě v životech svatých starců. Starec Siluan dělí lidi do skupin podle toho, jakým způsobem tito v životě zakusí milost. Jedna skupina prožívá působení Boží milosti velmi živě až těsně před smrtí, a to jim tak pomáhá připravit se na odchod do věčnosti. Druhá skupina s velkým úsilím zakouší milost i když v menší míře postupně v průběhu křesťanského života. A třetí skupina, do které patřil starec, zakusí na počátku svého duchovního života veliký dar milosti, a tato zkušenost je bude provázet a posilovat v dalším životě, ve kterém se budou střídat období uvědoměle prožívané milosti s obdobími kdy člověk tolik nevnímá milost, která je ale vždy, třeba ve skrytosti, přítomná. Získávání milosti boží neboli milosti Ducha Svatého popisuje již velký světec Serafim Sarovský jako cíl křesťanského života. Vidíme tedy, že celé namáhavé úsilí, pokání a asketický život je v určité míře dostupný a potřebný každému opravdovému křesťanu, má ve výsledku vést k něčemu zcela pozitivnímu – k získání milosti boží. Ta je ale, ve svém nedozírném významu pro život a spásu člověka, vždy božím darem a není nijak nárokovatelná. Ovšem dá se říct, že přichází úměrně snaze, kterou člověk vyvíjí. Celé dílo spásy je tedy výsledkem synergie Boha a člověka. Od člověka je vyžadováno vždy takové úsilí, jakého je schopen, a může být neúměrně tomu a vždy nezaslouženě obdarován při navštívení milostí Boží. Ve zkušenostech starců vidíme, že i přes jejich veliké asketické

úsilí, se vždy při navštívení milostí cítili jako kdyby nebyli hodni takového daru. Starec Siluan dokonce v jednom případě takového navštívení milostí prosil Boha, aby už mu více milosti nedával, jinak že to neunese a zemře. Tento pocit podle slov starců vycházel z nesmírné dobroty, a nakonec naprosté odlišnosti prožitku citelné milosti od všeho běžně zakoušeného. A mohl tedy vést toho, komu byl darován v takové míře, až k takové bázni, která přesahuje běžně prožívanou bázeň. Tak jsou všechny dary včetně opravdové pokory, lásky, a také duchovní svobody vždy darem Boží milosti. Vždyť podle těch, kteří znají Boha empiricky, Ten, kdo celé stvoření stvořil je mu jistě schopen a chce mu dát vše, co je stvoření schopno unést, a na co je právě připraveno. Tak zůstává na člověku, aby se snažil plnit Jeho přikázání a prošel cestou očistění, dosáhl z milosti Boží darování osvícení, a bude-li to vůle boží i theósi, zbožštění již v tomto životě. A proto je člověku předkládána cesta, která k tomu vede. Proto jsou mu dávány příklady svatých, kteří cestu prošli v jistém smyslu celou a do zdárného konce. Pro správný směr cesty je dobré a nutné znát podle možností její cíl.

Seznam použité literatury

ABBA DOROTHEOS, *Practical Teaching of the Christian Life*. Translation, introduction and glossary by Constantine Scouteris. Athens 2000. ISBN 960-91014-1-0.

BASIL (Krivochéine) - Mnich. *Asketické a theologické učení sv. Řehoře Palamy*. Cit. podle: Orthodox revue I. Praha 1997.

ČEMUS Richard. „*Našel jsem své srdce!*“, in: *Tajemství srdce*. Edice Studie V. Refugium Velehrad Roma. 1999. ISBN 80-86045-03-X

DAMASCENE – Hieromonk. *Christ The Eternal Tao*. Platina, California, Valaam Books St. Herman of Alaska Brotherhood. 1999. ISBN: 1-887904-23-9.

EGGER Maxime. *Spiritualita starce Silvána*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2012. ISBN 978-80-7195-547-4.

FARASIOTIS Dionysios, *The Gurus, the Young Man and Elder Paisios*. Translated and adapted by Hieromonk Alexis (Trader), Holy Monastery of Karakallou, Mount Athos, Edited by Philip Navarro, Platina, California, St. Herman of Alaska Brotherhood 2019. ISBN 978-1-887904-16-2.

HERMAN – Schiigumen, *O modlitbě*, Pravoslavné nakladatelství Edice – Elijáš, Jihlava 1994.

CHRISTODOULOS Svätohorský – Jeromnich. *Starec Paisij*. Bratislava 2015. ISBN 978-80-971806-2-1.

ISAAK – Jeromnich. *Život starca Paisija Svätohorského*. 1. diel, Bratislava 2014. ISBN 978-80-970866-1-9.

LILLIE W.J. Prologue, In: *Paisios - Monk of the Holy Mountain*. Saint Arsenios of Cappadocia. Suroti, Thessaloniki, Greece, 1989.

LOSSKY Vladimír. *Vykoupení a zbožštění*. In Orthodox revue I. Praha 1997.

MEYENDORFF John. *Nový život v Kristu: Spása v pravoslavné theologii*. Orthodox revue I. Praha 1997.

MEYENDORFF John. *Svätý Gregor Palamas a pravoslavná mystika*. Preklad: Tichon, biskup komárňanský pre Pravoslávnu bohosloveckú fakultu Prešovskej univerzity v Prešove. Trnava 2010. ISBN 978-80-89392-35-3.

Mních Paisij Svätohorský – *Život starca Arsénia Kappadockého*. Bratislava 2015. ISBN 978-80-971806-1-4.

MOUDROST SILVÁNA Z ATHOSU (z ruského originálu preložila Magdaléna Tázlarová). Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 2010. Název originálu: Pisanija starce Siluana. ISBN 978-80-7195-397-5.

ROMANIDES John S. - Protopresbyter. *Patristic Theology*. The Dalles, Oregon, Uncut Mountain Press, 2008. ISBN 978-960-86778-8-3

SACHAROV Sofronij, *Vidět Boha, jaký je*, Pavel Mervart 2017. ISBN 978-80-7465-286-8.

SOFRONIJ Sacharov – Archimandrita. *Starec Siluan*. (překlad Petr Balcárek). Institut pro byzantská a východokřesťanská studia, o.p.s. (IBYZ o.p.s.), Olomouc, 2010. ISBN 978-80-903716-1-3.

The Philokalia – volume three, translated from Greek and edited by G.E.H. Palmer, Philip Sherrard, Kallistos Ware. London 1984. ISBN 13: 9780-571-17525-3.

VLACHOS Hierotheos – Metropolitan of Nafpaktos. *Empirical Dogmatics of the Orthodox Catholic Church According to the Spoken Teaching of Father John Romanides*, volume 2. Levadia: Birth of Theotokos Monastery. ISBN: 978-960-7070-81-4.

VLACHOS Hierotheos – Metropolitan of Nafpaktos. *Entering the Orthodox Church, The catechism and baptism of adults*. Birth of the Theotokos Monastery, Levadia 2004, reprinted 2015. ISBN 960-315-089-4.

VLACHOS Hierotheos – Metropolitan of Nafpaktos. *Orthodox Psychotherapy, The science of the Fathers*. Birth of Theotokos Monastery, Levadia 1994, reprinted 2020. ISBN 978-618-5269-03-6.

VLACHOS Hierotheos. *Pravoslavná spiritualita* (stručné uvedení). Prešov, 2006. Série: Patristická knižnice 9. ISBN 80-8068-465-0.

VLACHOS Hierotheos – Metropolitan of Nafpaktos. *“The Science of Spiritual Medicine“ Orthodox Psychotherapy in Action*. Birth of Theotokos Monastery, Levadia 2010, reprinted 2014. ISBN 978-960-7070-66-1.

VOPATRNÝ Gorazd Josef, *Empirická dogmatika pravoslavné církve*. In: Theologická revue 2, 2018. Univerzita Karlova – Husitská teologická fakulta. ISSN 1211-7617.

VOPATRNÝ Gorazd. *Hesychasmus jako tradiční křesťanská spiritualita: pohled na člověka a duchovní život z pravoslavné perspektivy*. Brno: L. Marek, 2003. Edice Pontes Pragenses, sv. 33. ISBN 80-86263-41-X.

VOPATRNÝ Gorazd Josef. *Hesychasmus jako tradiční pravoslavná spiritualita*. In Theologická revue 4, 2017. Univerzita Karlova, Husitská teologická fakulta. ISSN 1211-7617.

VOPATRNÝ Gorazd. *Keltská církev prvního tisíciletí a její spiritualita*. Brno: L. Marek, 2002. Edice Pontes Pragenses, sv. 22. ISBN 80-86263-28-2.

VOPATRNÝ Gorazd Josef. *Mnišství v orthodoxní křesťanské tradici – pokus o kritické zhodnocení fenoménu*. Parrésia XII, 2018. Revue pro východní křesťanství. Edice Pro Oriente: Dědictví křesťanského Východu, Pavel Mervart ve spolupráci s Ústavem východního křesťanství HTF UK v Praze a zapsaným spolkem AXIOS. s. 291-316. ISBN 978-80-7465-407-7.

VOPATRNÝ Gorazd Josef. *Pravoslavná církev ve 20. století*. Parrésia IX-X, 2015-2016. Revue pro východní křesťanství. Edice Pro Oriente: Dědictví křesťanského Východu, Pavel Mervart ve spolupráci s Ústavem východního křesťanství HTF UK v Praze a zapsaným spolkem AXIOS. s. 417-453. ISBN 978-80-7465-284-4.

WARE Kallistos, biskup. *Cestou Orthodoxie*. Praha, 1996. Síť, spol. s.r.o., ekumenické nakladatelství. ISBN 80-901571-6-5.

WARE Kallistos – biskup Dioklecie. *Síla Jména, Ježíšova modlitba v Pravoslavné Spiritualitě*. Karmelitánské nakladatelství. Kostelní Vydří 2014. ISBN 978-80-7195-722-5.

ZOZUĽAK Ján. *Dotyk neba, Potulky po Atose*. Bratislava 2020. ISBN 978-80-971806-4-5.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá tradiční pravoslavnou spiritualitou. Pro její konkrétní příklady jsou v ní zahrnuty dvě osobnosti pravoslavné duchovnosti 20. století, na jejichž příkladech se ukazují získané a milostí boží darované plody praktikování duchovní cesty terapie člověka, jak se dodnes zachovala v pravoslaví.

V první části je naznačena nauka o stvoření člověka a dále metoda dosahování cíle křesťanského života. Bude zmíněno, jak důležité je rozlišení mezi stvořením člověka podle božního obrazu a k boží podobě. Tato dynamika určuje celé nastavení nauky o duchovní cestě člověka. Ta má určitou posloupnost a můžeme ji tradičně rozdělit na fázi aktivní – praxis - a fázi theória neboli vidění, nazírání. Je popsáno, jak člověk ve spolupráci s boží milostí má postupovat na cestě zdokonalování a duchovního růstu přes fázi aktivní, která zahrnuje všechno dobré snažení, jako je modlitba, půst, bdění, a může a má ideálně dojít do fáze theória, kdy člověk nazírá nestvořenou slávu boží. Velmi důležitou roli zde hraje modlitba. Proto se zaměřuji také na hesychasmus jako metodu duchovního života, jehož významnou součástí je modlitba. V modlitbě patří nezastupitelné místo srdci a nús jako duchovnímu centru člověka. Odtud pak odvozuje svůj původ tzv. noetická modlitba (srdce). Nús, který byl pádem zatemněn, se musí pomocí asketické praxe a modlitby očistit, aby v něm mohla působit noetická (čistá) modlitba. To je první krok na cestě k duchovnímu uzdravení. Nebude opomenuto, že celá hesychastická spiritualita, včetně pravého pokání, je veskrze pozitivní a má vést k duchovnímu uzdravení, je tedy v pravém slova smyslu terapií lidské osoby. Člověk se stává tím, čím měl od svého stvoření být, a dosahuje na nejvyšším stupni theória cíle duchovního života – sjednocení s Bohem, theósis, zbožštění. Tehdy se v něm opravdu projeví podoba boží, když je působením boží milosti uzdraven. Tehdy také dosahuje plné svobody a lásky, možné díky stavu připodobnění se Bohu. To je ukázáno na konkrétních příkladech v druhé části práce.

V ní jsou představeny dvě světecké osobnosti 20. století, které naplnily ve svých životech tento ideál a dosáhli zbožštění. Spolu s krátkými životopisy starců Siluana a Paisia jsou krátce představeny některé úseky jejich cesty duchovního výstupu, tak jak je zanechali ve svých textech nebo svědectvích o nich. Na konkrétních příkladech je ukázáno, jak byla tato náročná hesychastická spiritualita žita určitými lidmi a jaké přinášelo její praktikování ovoce, tedy osvícení a vidění nestvořeného světla v kontextu theóse.

Hlavním cílem předkládané práce je ukázat, jak hesychastická spiritualita i přes svou náročnost mohla být praktikována starci 20. století a jaké to přinášelo plody, až to vedlo ke svatosti obou dnes již kanonizovaných svatých Pravoslavné církve.

Abstract

The thesis deals with traditional Orthodox spirituality. The thesis describes two personalities of Orthodox spirituality of the 20th century, whose examples show the fruits obtained and given by the Grace of God on the path of spiritual perfection as preserved in the Orthodox Church to this day.

The first part outlines the doctrine of the creation of man and then the method of attaining the goal of the Christian life. The importance of the distinction between the creation of man in the image of God and in the likeness of God will be mentioned. This dynamic determines the whole setting of the doctrine of man's spiritual journey. It has a certain order and we can traditionally divide it into an active phase, praxis, and a phase of theoria, or seeing, looking. It is described how man, in cooperation with divine grace, is to progress on the path of perfection and spiritual growth through the active phase, which includes all good endeavors such as prayer, fasting, vigil, and can and ideally should arrive at the theoria phase, when man beholds the uncreated glory of God. Prayer plays a very important role here. That is why I also focus on hesychasm as a method of spiritual life, of which prayer is an important part. In prayer the heart as the spiritual centre of man has the most important place. This is the origin of the so-called noetic prayer (of the heart). The nous, which has been obscured by the fall, must be purified through ascetic practice and prayer in order for noetic (pure) prayer to work in it. This is the first step on the path to spiritual healing. It will not be overlooked that the whole of hesychastic spirituality, including true repentance, is entirely positive and is intended to lead to spiritual healing, and is therefore in a real sense a therapy of the human person. Man becomes what he was meant to be from his creation and attains at the highest stage of the theoria the goal of spiritual life - union with God, theosis, deification. It is then that the likeness of God is truly manifested in him, when he is healed by the action of divine grace. It is also then that he attains the full freedom and love made possible by the state of being conformed to God. This is shown by concrete examples in the second part of the work.

In the second part, two saintly personalities of the 20th century are presented who fulfilled this ideal in their lives and achieved deification. Along with brief biographies of elders Silouan and Paisios, some sections of their journey of spiritual ascent are briefly presented as they left it in their texts or testimonies about them. Examples are pointed out of how this

challenging hesychastic spirituality was lived by specific people and what fruit its practice bore, that is, illumination and seeing the uncreated light in the context of theosis.

The main aim of the present work is to show how hesychastic spirituality, despite its difficulty, could be practiced by the elders of the 20th century and what fruits it bore until it led to the holiness of the two now canonized saints of the Orthodox Church.